

19de VERGADERING. — 29 JANUARI 1915.

Rede van den Voorzitter. — Mededeeling van ingekomen stukken. — Wetsontwerpen nos. 232, 250, 180 en 242.

19de VERGADERING.

VERGADERING VAN VRIJDAG 29 JANUARI 1915.

(BIJENROEPINGSUUR 11 VOORMIDDAG.)

Toespraak van den Voorzitter. — Ingekomen: 1°. berichten van leden; 2°. regeeringsbescheiden. — Mededeeling van de benoeming van rapporteurs voor wetsontwerpen. — Aanneming van wetsontwerpen. — Beraadslaging over en aanneming van het wetsontwerp houdende tijdelijke afwijking van de Kieswet.

Voorzitter: de heer van Voorst tot Voorst.

Tegenwoordig, met den Voorzitter, 41 leden, te weten de heeren:

Reekers, Franssen, Bosch van Oud-Amelisweerd, de Boer, Haffmans, van Houten, Regout, Bavinck, Woltjer, de Gijsselaar, Ferf, van Holthe tot Echten, van Waterschoot van der Gracht, van Swaay, van Nierop, 't Hooft, de Vos van Steenwijk, van Lamsweerde, Bergsma, Polak, d'Aumale van Hardenbroek, Staal, Cremer, Drucker, Gilissen, Laan, Dojes, Zijlma, van der Feltz, van der Lande, Michiels van Kessenich, van der Hoeven, Verheijen, van der Maesen de Sombreff, van der Does de Willebois, Kraus, Fokker, van Wassenaer van Catwijk, Colijn, van Kol,

en de heeren Ministers van Justitie, van Binnenlandsche Zaken, van Marine, van Financiën, van Oorlog, van Waterstaat en van Koloniën.

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter: Ik verneem zoo juist, dat het Hare Majesteit onze geëerbiedigde Koningin behaagd heeft den tijdelijken voorzitter van den Ministerraad te benoemen tot Minister van Staat.

Ik ben er zeker van, dat ik de tolk van u allen ben, mijne heeren, wanneer ik Zijne Excellentie gelukwensch met deze hooge onderscheiding, omdat ik daarin de erkenning zie van de groote diensten in zoo moeilijke omstandigheden gedurende vele maanden den lande en daardoor ook der Kroon bewezen.

Ik feliciteer u wel, Excellentie. (*Handgeklap.*)

De Voorzitter: Ik deel aan de Kamer mede:

A. dat zijn ingekomen:

1°. berichten van leden, die verhinderd zijn de vergadering bij te wonen: van den heer van Basten Batenburg, heden: van den heer van den Biesen, wegens ongesteldheid.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen;

Handelingen der Staten-Generaal. — 1914—1915. — I.

(Voorzitter e. a.)

2°. een missive van het Departement van Landbouw, Nijverheid en Handel, ten geleide van het verslag betreffende de takken van dienst ressorteerende onder de directie van den landbouw over 1913.

Deze missive wordt voor kennisgeving aangenomen; de bijlage zal worden geplaatst in de boekerij der Kamer;

B. dat door de afdeelingen zijn benoemd tot rapporteurs voor de wetsontwerpen nos. 277, 284, 283, 221, 180, 265, 278 en 210, de heeren de Gijsselaar, van Welderen Rengers, Regout, Staal en Colijn.

Aan de orde is de behandeling van de wetsontwerpen:

I. verklaring van het algemeen nut der onteigening van eigendommen noodig voor en ten behoeve van het aanleggen van een plein vóór het stationsgebouw te Bussum (232);

II. wijziging en verhooging van hoofdstuk V der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1914 (250);

III. openstelling voor gemeente-ambtenaren van de gelegenheid om zich alsnog aan de werking van de Pensioenwet voor de gemeente-ambtenaren 1913 en van de Weduwenwet voor de gemeente-ambtenaren 1913 te onttrekken; geldigverklaring van voor 1 Januari 1914 bij gemeentebesturen ingekomen verklaringen van onttrekking; en verlenging van de termijnen voor het overleggen van de gegevens voor het voor pensioen inkoop van voor 1 October 1913 in gemeentelijke betrekkingen bewezen diensten (180).

Deze wetsontwerpen worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen;

IV. tijdelijke afwijking van de Kieswet (242).

De beraadslaging wordt geopend.

De heer 't Hooft: Mijnheer de President! Laat ik beginnen met te verklaren, dat ik mij van harte aansluit bij uw woord van gelukwensch aan den tijdelijken Voorzitter van den Ministerraad bij de zoo eervolle benoeming, hem ten deel gevallen. Naar ons aller meening, naar de meening ongetwijfeld van het geheele volk, is deze onderscheiding ten volle verdiend. Op voortreffelijke wijze heeft de Minister en heeft het Ministerie in deze moeilijke tijden het schip van Staat tusschen de klippen doorgestuurd.

Daarom spijt het mij te meer, dat ik het eerste oogenblik, nadat ik dezen gelukwensch heb geuit, moet verklaren, dat ik, helaas, ditmaal tot bestrijding van den maatregel, door den Minister voorgesteld, zal moeten overgaan.

Ik heb de indiening van dit wetsontwerp betreurd, en ik zou die indiening ook dan betreurd hebben, wanneer het wetsontwerp niet in strijd zou zijn geweest met de Grondwet, zooals dit, naar mijn meening, ontwijfelbaar het geval is. De buitengewone zorg van de Regeering dáárvoor, dat niet voor enkele personen het kiesrecht zal verloren gaan, gelijk dit bij de normale toepassing van de ongewijzigde wet het geval zou zijn, in dezen tijd, waarin aan ons volk zoo groote opofferingen van allerlei aard, zoo groote persoonlijke en zakelijke lasten worden opgelegd, waarin door ons volk zoo gevoelige verliezen worden geleden op velerlei gebied, die buitengewone zorg van de Regeering op dit ééne punt juist in dezen tijd van binnenlandsch bestand, waarin ons volk geleerd heeft de politieke partijwapenen in de scheede te houden en ongebruikt te laten, in een tijd, waarin nog altijd ernstige gevaren van buiten ons zoo al niet bedreigen, dan toch in ieder geval bestaan, die buitengewone zorg van de Regeering acht ik in dit geval geheel en al misplaatst. Laat ik het ronduit zeggen: Ik acht dezen maatregel, door de Regeering voorgesteld, niet in overeenstemming met den ernst der tijden, hoe ik overigens ook, — ik heb het zoo juist

(*t Hooft.)

gezegd — over de verdiensten van deze Regeering in deze moeilijke tijden denk.

Mijnheer de President! Indien wij met Gods hulp deze moeilijke tijden zonder in den strijd te worden gemengd mogen te boven komen, en vrede en rust ook in het buitenland zullen zijn teruggekeerd, dan zal het voor ons volk in zijn geheel of in zijn verschillende deelen van bitter weinig belang zijn, of door de werking van deze buitengewone omstandigheden voor korten tijd enkele personen van de uitoefening van het kiesrecht zullen zijn verstoken geweest.

Ik kan mij voorstellen, dat de indiening van het wetsontwerp aangenaam heeft gestemd hen, die zoo spoedig mogelijk tot een herziening van het kiesrecht willen komen. Want dit wetsontwerp schiet een bres in het bestaande stelsel. Worden eenmaal de bedeeden en de niet-hun-belasting-betalenden tot de uitoefening van het kiesrecht toegelaten, dan kan men hun later bij de herziening van het kiesrecht onmogelijk den toegang tot de stembus meer weigeren. Maar waar de Grondwet eischen stelt van geschiktheid en maatschappelijke welstand, waar de Grondwet de uitoefening van het kiesrecht ontzegt aan bedeeden en aan hen die hun belasting niet betaalden, daar doet zij dit toch, omdat zij in de kiezers verlangt een zekere mate van zelfstandigheid. Wat doet het er nu toe bij welke gelegenheid, door welke omstandigheden ik die zelfstandigheid, die ik vroeger bezat, thans heb verloren; of dit verlies mij is toegebracht door de tegenwoordige buitengewone omstandigheden, of dat ik die zelfstandigheid verloren heb in normale tijden en omstandigheden. Want wat ik moest hebben bij de uitoefening van mijn kiesrecht, ben ik in ieder geval kwijt. Ik zou zoo zeggen: de grondwettelijke eisch dringt op dit oogenblik in deze buitengewone omstandigheden nog veel sterker dan anders. In deze zorgvolle tijden hebben wij veel meer nog belang er bij dan anders, dat de door de Grondwet gevorderde eisch van zelfstandigheid in de kiezers niet ontbreke.

Daarbij komt, dat ik het belang van dit wetsontwerp niet vermag in te zien. Wij hebben in den loop van dit jaar alleen te wachten een verkiezing voor de vernieuwing van onze gemeenteraden. Indien het bestaande bestand ergens zijn werking zal doen gevoelen, dan zal het juist zijn op dit terrein. Maar denkt men daarover anders, welnu, leg dan aan de natie op dit terrein een wettelijk bestand op; bepaal bij de wet, dat dit jaar voor de gemeenteraden geen verkiezingen zullen plaats hebben; bepaal bij de wet, dat het mandaat der zittende leden met een jaar wordt verlengd.

Niettegenstaande deze bezwaren zou ik toch, had ik geen grondwettelijke bezwaren, geen oppositie voeren, had ik geen grondwettelijke bezwaren, geen oppositie voeren, en met de Regeering zijn medegegaan. Ik ben overtuigd, dat onderscheidene leden in deze Kamer er ook zoo over denken, behoudens natuurlijk ons recht op critiek, wanneer wij weer tot normale tijden zullen zijn teruggekeerd. Maar nu ik wél onoverkomelijke, immers grondwettelijke, bezwaren heb, maakt het weinige belang, dat ik aan dit wetsontwerp hecht, mijn stem tegen zooveel te gemakkelijker.

Mijnheer de Voorzitter! Het is wel te betreuren, dat aan dit wetsontwerp aan de overzijde niet die aandacht is kunnen gewijd worden die het had verdiend. Het is ons bekend, dat het is behandeld in den laten nacht van 30 December, of laat ik liever zeggen in den vroegen morgen van den oudejaarsdag, toen slechts eenige leden meer bij het uiteengaan der Kamer aanwezig waren. Daardoor althans heeft de mondelinge behandeling van dit wetsontwerp niet zóó kunnen plaats hebben als het gewicht der zaak zou hebben geëischt. Anders zou nog duidelijker dan thans aan het licht zijn gekomen dat het er met dit wetsontwerp niet door kan. Zoo veel te meer reden voor deze Kamer om goed uit de oogen te zien.

Mijnheer de Voorzitter! Vergun mij nu mijn bezwaren tegen het wetsontwerp kort en, naar ik hoop, duidelijk uiteen te zetten, doch vooraf deze opmerking. Dat de Minister en zij die met den Minister meegaan, waar zij zich verdedigen tegen de opgeworpen grondwettelijke bezwaren, zich zwak

gevoelen, blijkt al dadelijk, waar zij steeds beginnen met voorop te stellen, dat men in casu de Grondwet breed moet opvatten, dat men — ik haal de woorden van den Minister aan — ze moet toepassen overeenkomstig de verschillende omstandigheden, overeenkomstig de verschillende verschijnselen van de maatschappij, met verstand en in ruimen zin.

Ja, Mijnheer de Voorzitter, dat kennen wij. Dat is zoo de gewone methode. Als men vreest in strijd te komen met het bestaande recht, dan moet er een breede opvatting zijn. Eerst wordt de Grondwet breed uitgerekt en dan tracht men te betoogen, dat het niet zooveel scheelt of de voorgestelde maatregel past in dit breed uitgerekte kader. Zóó breed intusschen kan de Minister de Grondwet niet uitrekken of het hier voorgestelde blijft mijns inziens in volkomen strijd daarmee.

En mag ik opmerken, Mijnheer de President, dat, als wij in uw handen den eed afleggen van trouw aan de Grondwet, ons daarbij niet wordt gezegd de Grondwet in breeden zin op te vatten of, zooals het in andere vereenigingen wel gebeurt, dat men trouw belooft aan de reglementen in geest en in hoofdzaak of iets dergelijks? Neen, Mijnheer de Voorzitter, wij zweren, wij leggen den eed in uw handen af heel eenvoudig met de woorden zonder meer: „ik zweer trouw aan de Grondwet” en dit begrip van trouw aan de Grondwet wijzigt zich niet naar de omstandigheden; dit blijft altijd hetzelfde. Maar ook meen ik, dat, als er iets is, dat zich niet naar de omstandigheden moet schikken, integendeel dikwijls als een sta-in-den-weg moet gelden, dit juist de Grondwet moet zijn.

Ik zal hierbij niet langer stilstaan. Zoo breed echter kan de Minister zelfs de Grondwet niet uitmeten en uitleggen, dat hij kans ziet de nieuwe aanvragers, wanneer die anders zouden voldoen aan het eerste lid van art. 80 der Grondwet, doch in 1914 zijn bedeed of hun belasting niet hebben betaald, op de lijst, de suppletoire lijst, zooals de Minister die noemt, te brengen. Dit zou in strijd zijn met de letter der Grondwet, dat geeft de Minister zelf toe. Maar, Mijnheer de Voorzitter, blijkt niet reeds daaruit — het blijkt natuurlijk uit veel meer — dat het ook moet zijn in strijd met den geest van de Grondwet, om dan wél op de oude lijst te laten andere personen, die in denzelfden toestand verkeerden? De nieuwe aanvragers die hun belasting niet betalen of bedeed zijn, mag ik niet op de lijst toelaten als kiezers, maar die er eenmaal op voorkwamen blijven kiezers, ofschoon ook zij hun belasting niet betaalden of bedeed werden. Is dat niet de grootste ongelijkheid en is het aan te nemen, dat de Grondwet een dergelijke ongelijke behandeling van personen die in hetzelfde geval verkeerden ooit zou hebben willen toelaten?

Voor de juiste uitlegging van art. 80 komt het behalve op de woorden vooral ook aan op de geschiedenis. Wij weten het allen, en een enkele uit deze Kamer, de heer Reekers, weet het uit persoonlijke ervaring, hoeveel moeite het in 1887 heeft gekost om omtrent den hoofdschotel van het herziensmaal tot overeenstemming te komen. Wanneer dit toch eindelijk is gelukt, dan is dit, gelijk Buys het uitdrukt, bij het onvermogen om zich over een betere regeling te verstaan, hoofdzakelijk te danken aan de gelukkige gedachte om dadelijk in de additioneele artikelen een toepassing van de nieuwe regeling op te nemen en deze te gelijk met de gewijzigde Grondwet in te voeren. Wanneer wij dus willen weten, welke regeling naar de meening van den grondwetgever van 1887 overeenkomstig letter en geest van de Grondwet was ook op het stuk van de kiezerslijst, dan hebben wij maar op te slaan art. VII van de additioneele artikelen der Grondwet. En wat lezen wij nu in art. VII? Dat de Kieswet van 4 Juni 1850 wordt gehandhaafd met de in art. VII der additioneele artikelen vermelde wijzigingen.

Bij het debat in de Tweede Kamer heeft de Minister herhaaldelijk en met nadruk de bewering geuit, dat de Grondwet er zich niet tegen verzet, dat de kiezerslijst in de plaats van voor één jaar, voor twee jaren zou worden vastgesteld.

Dit kan men den Minister terstond toegeven en men kan zelfs nog veel verder gaan en bepalen, dat de lijst voortdurend

(t Hooft.)

van kracht zal blijven. behoudens natuurlijk — en daarop komt het aan — de wijzigingen daarin ten gevolge van rechterlijke uitspraken of bij de herzieningen te brengen.

Dit was zelfs het systeem, dat de Grondwet in art. VII der additioneele artikelen sanctionneerde en hier tot de herziening in 1886 heeft gewerkt.

Maar ik wensch den Minister te vragen, wat dit eigenlijk met deze zaak te maken heeft, dat namelijk de Grondwet er zich niet tegen verzet, dat de kiezerslijst voor twee jaren wordt vastgesteld?

Doet zich het feit dan hier voor?

Volstrekt niet, want de kiezerslijst voor 1914 is overeenkomstig de toen geldende bepaling der Kieswet van 1896 slechts voor één jaar vastgesteld, en aan dit feit kan niemand ter wereld, ook de wetgever niet, iets veranderen.

In de bewoordingen van het voorliggend wetsontwerp gebeurt dit dan ook niet. Er staat niet in, dat de kiezerslijst voor 1914 voor twee jaren is vastgesteld, of geacht moet worden voor twee jaren te zijn vastgesteld, maar dat de kiezerslijst van 1914 van kracht blijft tot 1916. Dit is heel iets anders dan waarop de Minister doelt, wanneer hij zegt, dat de grondwetgever er zich niet tegen heeft verzet, dat de kiezerslijst voor twee jaren zou worden vastgesteld.

De vraag is, of de Grondwet er zich tegen verzet, dat een voor één jaar vastgestelde lijst, zonder bijkomende herziening, zonder geheele herziening, zoodat de kiezers, wier namen zich op de lijst bevinden, aan de eischen van de Grondwet voldoen, voor het volgend jaar of voor meer volgende jaren wordt geldend verklaard en daartegen verzet de Grondwet zich ongetwijfeld.

Mijnheer de President! Bij de vaststelling van de kiezerslijst, waarvan het 3de lid van art. 80 der Grondwet spreekt, kan men twee systemen volgen. Men kan de kiezerslijsten vaststellen voor meerdere jaren of zelfs voor altijd, haar voor jaren of zelfs blijvend van kracht laten om haar dan telken jare te herzien, er op brengende de nieuwe kiezers, die aan de vereischten voldoen en er af voerende de namen van hen, die door de wet van de uitoefening van het kiesrecht worden uitgesloten.

Men kan ook de kiezerslijsten vaststellen bijv. voor 1 jaar en dan telken jare de lijst geheel opnieuw vaststellen.

Bij beide systemen wordt bereikt wat bereikt moet worden, dat namelijk kiezers zijn die aan de eischen van geschiktheid en maatschappelijken welstand, door de Grondwet gevorderd, voldoen en niet om de een of andere door de wet gestelde reden van de uitoefening van het kiesrecht worden uitgesloten.

Voortdurende lijsten of lijsten voor langer dan een jaar en dan jaarlijksche herziening van die lijsten. En wil men dat niet, dan jaarlijksche vaststelling van een geheel nieuwe lijst.

Men heeft bij de Kieswet van 1850 en bij de additioneele artikelen van de Grondwet van 1887 het eerste stelsel gevolgd.

In art. 33 van de Kieswet van 1850 wordt bepaald: „De geslotene lijsten blijven voortdurend van kracht.”

Dit artikel is niet gewijzigd bij de additioneele artikelen.

Betekent dit nu, dat een voortdurend van kracht blijvende lijst ongewijzigd blijft? Volstrekt niet. Dat spreekt vanzelf. Anders zou men in flagranten strijd met de Grondwet komen. Maar om aan de Grondwet te voldoen moet zij jaarlijks worden herzien en dat herzieningsproces wordt dan in de wet van 1850 geregeld, gelijk trouwens ook het vaststellingsproces in de wet van 1896 geregeld wordt.

„De herziening” als dus de wet van 1850, „geschiedt in de tweede helft van de maand Februari. Daarbij worden de bepalingen der artt. 6—32 in acht genomen”.

En in art. 35 werd bepaald:

„Bij de herziening worden van de lijst geschrapt allen die daarop verkeerdelijk zijn gebracht, die één of meer der voor de kiezers gevorderde vereischten verloren hebben, en die overleden zijn.”

Op deze wijze moesten jaarlijks bij de herziening van de toenmaals voortdurend van kracht blijvende lijst geschrapt

worden de menschen, die er niet meer op behoorden, bijv. de personen, die in het jaar. voorafgaande aan de herziening, hun belasting niet betaalden, en de bedeeden.

In 1896 heeft men bij de vaststelling van de nieuwe Kieswet een ander systeem aangenomen, het stelsel der jaarlijksche vaststelling van de kiezerslijsten.

Krachtens art. 34 der wet blijft de kiezerslijst nu van kracht van 15 Mei van het eene jaar tot 15 Mei van het daarop volgend.

Beide systemen zijn goed, en hebben, kunnen althans hebben, en behooren zeker te hebben, dezelfde gevolgen. Bij de Kieswet van 1850 blijf ik, zoo ik eenmaal op de kiezerslijst geplaatst ben, altijd kiezer — eens kiezer, altijd kiezer — tenzij ik bij de jaarlijksche herziening er wordt afgevoerd, bijv. omdat ik mijn belasting niet heb betaald of omdat ik bedeed ben. Bij de tegenwoordige Kieswet ben ik slechts kiezer voor één jaar, want de lijst is nu gemaakt van 15 Mei tot 15 Mei; ik moet derhalve jaarlijks opnieuw op de lijst worden geplaatst, of ik word er, bijv. door bedeeing, afgevoerd.

Maar in beide systemen — en daarop wil ik wijzen — heeft er een jaarlijksche vaststelling van de lijst plaats, in het stelsel van de wet van 1850 een vaststelling van de herziene lijst en in dat van de Kieswet van 1896 een van de geheele nieuwe lijst.

Bij dit wetsontwerp wijkt de Minister van het bestaande, bij de Kieswet van 1896 gehuldigde stelsel van de jaarlijksche vaststelling der kiezerslijst af en keert terug tot het systeem gevolgd bij de Kieswet van 1850 in de additioneele artikelen: de eenmaal bestaande kiezerslijst zal langer dan een jaar gelden. Maar de Minister moest dan terugkeeren tot het geheele vroegere stelsel, waarbij de bestaande lijst wel van kracht werd, maar telken jare werd herzien. Nu had volgens den grondwetgever van 1887, die bij additioneele artikelen de Kieswet van 1850 gewijzigd deed voortleven, daarbij voorgeschreven een jaarlijksche herziening, waarbij aan de voortdurend van kracht blijvende lijst telken jare personen werden toegevoegd, die aan de eischen van art. 80, 1ste lid. voldeden, als nieuwe kiezers, en personen werden afgevoerd, aan wie de uitoefening van het kiesrecht door de wet werd onttrokken. Een nieuwe vaststelling van de wet had plaats, gelijk iedere herziening van een wet een nieuwe vaststelling van die wet was in haar nieuwen vorm.

Wij hebben in 1887 onze Grondwet herzien. De Grondwet spreekt zelf van herziening, in art. 12 van de additioneele artikelen:

„De Koning is bevoegd den tekst der herziene Grondwet bekend te doen maken” enz. „en daarbij de artikelen een ander nummer te geven.”

En dan in art. 197:

„De veranderingen, door den Koning en de Staten-Generaal vastgesteld, worden plechtig afgekondigd.”

De herziening van een wet is een nieuwe vaststelling van de wet in haar nieuwen vorm, en voor de gewone wet blijkt dit ook uit de algemeene bepalingen. Maar mag ik nu vragen: wat doet de Minister hier anders dan herzien, dat is opnieuw vaststellen? Ook hij voert personen van de lijst af die hun kiesbevoegdheid hebben verloren. Ook hij brengt er nieuwe kiezers op die aan de eischen van de wet voldoen. Wat doet de Minister hier nu anders dan wat onder vigneure van art. 7 der additioneele bepalingen plaats heeft? Hij volgt precies hetzelfde stelsel. Hij herziene de bestaande lijst van 1914, die hij nog gedurende een jaar van kracht laat blijven en welke lijst dan ook opnieuw wordt vastgesteld.

Nee, zegt de Minister, dat doe ik niet, want ik breng de nieuwe kiezers op een suppletoire lijst: mijn geheele stelsel bestaat hierin, dat ik de oude lijst van 1914 van kracht laat; die voldoet eenmaal aan de eischen van de wet en nu voer ik een nieuwe suppletoire lijst in die ook aan die eischen voldoet: op die suppletoire lijst breng ik de nieuwe kiezers.

Mag ik vragen, Mijnheer de Voorzitter, duidt het woord „suppletoire” al niet aan dat de nieuwe lijst met de oude

(t Hooft.)

bestaande één geheel vormt? Maar voorts, op die nieuwe lijst komen geen bedeelden voor — ik heb er straks reeds aan herinnerd —, op de oude wel. Dat moet de Minister toegeven, want daarvoor wordt juist de maatregel voorgesteld, en nu herhaal ik wat ik straks zeide: is het denkbaar dat de Grondwet ooit een dergelijke ongelijke behandeling kan hebben gewild? De kiezer die in 1914 werd bedeeld of zijn belasting niet betaalde blijft kiezer, maar om kiezer te worden voor 1915 moet men, ook al bezit men de overige eischen, wel de belasting hebben betaald en niet zijn bedeeld. Is er één handeling die getuigt van meer ongelijkheid en die derhalve meer in strijd moet zijn met den geest van de Grondwet dan deze?

Maar, Mijnheer de Voorzitter, ik wil den Minister de maat vol meten. Ik wil hem al de voordeelen laten van de vondst van een suppletoire lijst en doen alsof deze geen geheel moet uitmaken met de oude bestaande, maar het wetsontwerp doet meer. Het brengt niet alleen nieuwe kiezers op de suppletoire lijst, maar voert af van de lijst een geheele reeks van andere personen die geen kiezer meer kunnen zijn. Die afvoering heeft natuurlijk plaats van de bestaande lijst — dat spreekt wel vanzelf —, van de lijst die in 1914 slechts voor een jaar was vastgesteld doch welke het wetsontwerp nu nog voor een jaar van kracht wil laten. Maar daarmee wordt die lijst van 1914 gewijzigd, herzien, zooals vanzelf spreekt, en gebeurt met die van kracht blijvende lijst precies hetzelfde wat er onder vigueur van de werking van artikel 7 van de additionele bepalingen gebeurde bij de jaarlijksche herziening van de voortdurend van kracht blijvende lijst. Vroeger werd die van kracht blijvende lijst herzien door het er op brengen van nieuwe kiezers en het schrappen van die er niet meer op behoorden. Nu brengt de Minister zijn nieuwe kiezers op zijn suppletoire lijst: dat laat ik nu passeeren, ofschoon, dit moet ik in het voorbijgaan even opmerken, dit in de wet niet staat. De Minister spreekt wel van een suppletoire lijst, maar de wet spreekt niet van een suppletoire lijst: de wet spreekt van de lijst, en dat is de lijst, die in artikel 1 nog voor een jaar van kracht wordt verklaard. In artikel 1 staat dat de kiezerslijst, van kracht geworden den 15den Mei 1914, van kracht blijft tot den 15den Mei 1915.

In art. 2 staat, dat voor de in art. 1 bedoelde kiezerslijst gelden gedurende het tijdperk van den 15den Mei 1915 tot den 15den Mei 1916 de artikelen 3 tot en met 5. En dan staat in art. 3, dat van de lijst worden afgevoerd, enz. Dan in art. 4, dat aan de lijst worden toegevoegd, enz. en in art. 5, dat al die afvoeringen en bijvoegingen geschieden overeenkomstig de bepalingen van de Kieswet, zooals die altijd gebruikelijk zijn.

Maar in elk geval worden de kiezers, die afgevoerd worden, afgevoerd van de bestaande lijst; de bestaande lijst wordt dus herzien, en gelijk de Minister in het wetsontwerp zegt, geschiedt die afvoer onder vigueur van de bepalingen, die de Kieswet voorschrijft. Hier gebeurt dus precies hetzelfde wat vroeger plaats had voor 1896, maar waar men de lijst van 1914 herzielt, opnieuw vaststelt, behoort men, wil men aan het uitdrukkelijk voorschrift der Grondwet voldoen, de namen van de niet belasting betalenden en de bedeelden er af te laten, wat het wetsontwerp niet wil doen en waarom het in strijd is met de Grondwet.

Waar zit het toovermiddel in, dat de Minister wil aanwenden om te bereiken, dat bedeelden en zij die hun belasting niet hebben betaald, toch kiezers zullen blijven? In de bepaling van art. 1: de lijst blijft van kracht. Maar ik herhaal: dat zijn dezelfde woorden die voorkomen in de door den grondwetgever van 1887 vastgestelde Kieswet: daar blijft de lijst voortdurend van kracht en hier voor een jaar. Alles gebeurt hier precies hetzelfde, ook de herziening, zooals art. 5 van het wetsontwerp zegt: het geschiedt alles precies op dezelfde wijze als vroeger: gij doet bij dit wetsontwerp precies hetzelfde wat de grondwetgever in 1887 bij art. 7 der additionele artikelen deed. De grondwetgever zelf beschouwde wat hij deed als een herziening, een nieuwe vaststelling van de kiezerslijst, waarbij moest worden voldaan aan het derde lid van art. 80 der Grondwet. Daarom hebt gij, wilt gij niet

(t Hooft e. a.)

komen in strijd met den grondwetgever, dit ook te doen en van uw lijst af te voeren niet alleen de menschen die door de wet hun kiesbevoegdheid hebben verloren, maar ook die bedeeld zijn en die niet hun belasting hebben betaald.

Mijnheer de President! Wij leven in een hoogst ernstigen tijd, waarin alles wankelt. Er is en er wordt veel geklaagd over schending van rechten en verdragen. Niet zonder groote bezorgdheid zijn wij, dat wij onverdiend en onschuldig in den grooten wereldstrijd zouden kunnen worden gemengd; vastbesloten echter om ons recht naar alle zijden onverlet te verdedigen. Willen wij daarbij nog sterker staan, laat ons dan ook binnenslands het bewijs leveren dat de onaantastbaarheid van het recht en van de wet voor ons een geheilige plicht is, tegenover anderen, maar ook tegenover ons zelf. Laat niemand ons ooit kunnen beschuldigen, dat wij het met die heiligheid van de wet door een bredere opvatting of wat ook niet zoo nauw hebben genomen; zooveel te meer recht van spreken zullen wij tegenover anderen hebben. Daarom zou ik den Minister willen verzoeken, laat de Minister, op de wijze bij art. 115 van de Grondwet bepaald, maatregelen nemen om alsnog dit wetsontwerp terug te nemen. Mocht de Minister dit weigeren, dan hoop ik dat de Kamer het wetsontwerp zal verwerpen.

De heer de Gijselaar: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb met de grootste belangstelling gehoord, wat de vorige geachte spreker in het midden heeft gebracht. Misschien verschilt ik eenigszins met hem in mijn betoog, maar dan ligt dat hierin, dat wat hij noemt herziening en wat ik noem vaststelling, mij voorkomt in deze zaak feitelijk hetzelfde te zijn.

Alvorens mijn stem over het aanhangige wetsontwerp uit te brengen wensch ik te verklaren, dat ik mij geheel aansluit bij het betoog van den vorigen geachten spreker, in zooverre hij daarin de ongrondwettigheid van de voorgestelde regeling heeft aangetoond en ook bij hetgeen in de andere Kamer is gezegd door de heeren Rutgers, Drion en de Geer, voor zooveel strijd met de Grondwet hun cardinale punt van bestrijding was. Art. 80 van de Grondwet laat volgens mij alleen kiezerslijsten toe die ten hoogste een jaar zullen gelden. De grondwetgever heeft hoogst waarschijnlijk alleen gedacht aan jaarlijksche kiezerslijsten; lijsten van korteren duur strijden echter niet tegen haar letter, wellicht ook niet tegen haar geest, maar lijsten van langeren duur zonder twijfel m. i. wel. Dit blijkt niet alleen uit de bepaling, die het kiesrecht ontzegt aan hen, die in het burgerlijk jaar, voorafgaande aan de vaststelling der kiezerslijsten, bedeeling ontvangen, maar ook uit het bepaalde omtrent wanbetaling van belastingen, die toch van jaar tot jaar loopen, en ook uit de eischen van de leeftijdsgrens, — men berekent iemands leeftijd toch ook van jaar tot jaar.

Waren tweejarige kiezerslijsten toelaatbaar, dan zouden evengoed tienjarige toelaatbaar zijn en zou het geheel van het toeval afhangen op welken leeftijd men kiezer werd. Slechts de bedeelden van het laatste jaar uit het tienjarig tijdperk zouden worden geweerd en niet die uit de overige negen jaren. Bovendien zou het kiezerskorps gaandeweg uitsterven. Bij tweejarige lijsten zijn de bezwaren natuurlijk geringer; ik stelde een tienjarige lijst alleen ten voorbeeld om de consequenties te scherper te doen uitkomen. Dat de grondwetgever niet uitdrukkelijk jaarlijksche kiezerslijsten voorschreef, komt m. i. hieruit voort, dat hij dit om bovengenoemde drie redenen: uitdrukkelijke vermelding van het jaar van bedeeling, leeftijdseisch en verwijzing naar belastingen, die per jaar betaald worden, overbodig zal gevonden hebben. Men kan toch niet alles nog eens uitdrukkelijk voorschrijven; iets wat het gezond verstand reeds aangeeft.

Volgens mij behoort dus ieder jaar een kiezerslijst te worden opgemaakt, tenzij men het voor korter tijd wil doen, wat niet ongrondwettig zou zijn.

Trouwens het wetsvoorstel doet feitelijk ook niets anders. Als basis gebruikt het de lijst van 15 Mei 1914, voert van die lijst verschillende categorieën af en voegt er andere namen aan toe. Feitelijk, volgens de woorden van het voorstel, wordt er dus een nieuwe kiezerslijst opgemaakt, geheel, ten minste

19de VERGADERING. — 29 JANUARI 1915.

242. Tijdelijke afwijking van de Kieswet.

(de Gijsselaar.)

nagenoeg geheel, volgens de bestaande practijk. Alleen geef ik den Minister toe, dat, gelijk hij in de Memorie van Antwoord zegt, niet ieder persoonlijk wordt onderzocht, zooals anders gebeurt, maar dat is een formaliteit. Feitelijk wordt een nieuwe kiezerslijst opgemaakt, waarvan alleen twee categorieën niet worden afgevoerd, die volgens de Grondwet wel afgevoerd moesten worden, nl.:

1°. de bedeelden over 1914;

2°. om ze nu maar kortweg zoo te noemen, de wanbetalers.

Het amendement van de heeren Rutgers e. a. zou de zaak in het reine hebben gebracht, en ware dit amendement aangenomen, dan zou de Minister verkregen hebben wat hij wilde voor zoover de Grondwet zulks toelaat.

Zoo echter heeft het niet mogen loopen. De geachte vorige spreker heeft er reeds op gewezen hoe die wet behandeld is in de andere Kamer, daarop behoef ik niet terug te komen. Die wet is daar formeel aangenomen, aan die fictie moeten wij ons houden, evengoed als wij ons moeten houden aan de Grondwet, maar te weten op welke wijze de wet in de Tweede Kamer is aangenomen moet toch wel eenigen invloed op ons gevoel uitoefenen.

Bij de openbare behandeling in de andere Kamer stelde de Minister zich op het standpunt, dat de Grondwet wel kiezerslijsten voor langeren duur dan één jaar toelaat, dat het ontwerp van wet een kiezerslijst voor den duur van twee jaren schept en dat verder gewerkt kan worden met een supplettoire kiezerslijst. Mijnheer de Voorzitter! Die supplettoire kiezerslijst, die eerst in het mondeling debat in de andere Kamer naar voren kwam, is m. i. ook ongrondwettig.

Artikel 80 van de Grondwet kent geen brokstukken van kiezerslijsten, doch alleen kiezerslijsten. Maar afgezien daarvan: het ontwerp schept geen kiezerslijst voor den duur van twee jaren, want van de oude lijst worden talrijke categorieën afgevoerd en er komt dus toch een nieuwe lijst, voor welker definitieve vaststelling artikel 5 van het ontwerp de procedure regelt. Ook komt er volgens artikel 4 niet een supplettoire kiezerslijst, want aan de lijst worden toegevoegd de daarop nog niet voorkomende namen der inwoners van de gemeente, die de voor de kiesbevoegdheid gevorderde eischen bezitten enz.

Om te geraken tot een supplettoire kiezerslijst had men moeten redigeeren: aan de lijst van artikel 3 wordt toegevoegd eene lijst houdende de namen enz.

Het ontwerp schept dus een nieuwe kiezerslijst voor 1915/16 en omdat het in die lijst opneemt de bedeelden over 1914 en degenen, die hun belasting niet op tijd hebben betaald, gaat het in strijd met de Grondwet.

En waarom nu dit alles? Waarom deze noodwet, die tegen onze Grondwet strijdt?

Zij die in 1914 buitengewone ondersteuning van Steuncomité's en van andere zijden ontvingen, behoeven niet als bedeelden ontkiezerd te worden en degenen die hun belasting niet op tijd betalen, zullen, tenzij uit onwil, niet zoo talrijk behoeven te zijn.

Ook op dit laatste punt had het amendement van de heeren Rutgers e. s. volkomen uitredding kunnen geven.

Mocht nu het aanhangige wetsontwerp wet worden, dan zal het alleen het niet nakomen van de verplichtingen jegens de gemeenschap op krachtige wijze bevorderen.

Mijnheer de Voorzitter! Dit jaar hebben de periodieke verkiezingen voor de gemeenteraden plaats. Ware nu alles niet veel eenvoudiger te schikken geweest — ik ben dat geheel eens met den vorigen geachten spreker — als in deze buitengewone omstandigheden die verkiezingen waren verschoven? Absoluut niet in strijd met de Grondwet kon een noodwetje tot stand gebracht worden, dat het mandaat van alle gemeenteraadsleden, die thans zitting hebben, met één jaar kon verlengen. Alle verwringing van Grond- en Kieswet zou dan overbodig zijn.

Ik weet: eenige maanden geleden heeft de Minister een wetsontwerp van een dergelijke strekking, met betrekking tot de keuze van wethouders, aan de andere Kamer voorgesteld, maar deze heeft dit wetsontwerp niet geaccepteerd. Maar is

dit een reden de poging thans niet te herhalen voor de gemeenteraadsverkiezingen, een oplossing, veel eenvoudiger en zonder eenigen twijfel meer in overeenstemming met de Grondwet dan de thans voorgestelde?

En wat betreft de tusschentijdsche verkiezingen, hetzij voor de Tweede Kamer, de Provinciale Staten of de gemeenteraden, daarvoor zou men toch waarlijk den tot nu toe veelal in acht genomen politieken vrede kunnen blijven in acht nemen.

Zou dit niet een veel aannemelijker oplossing zijn? De kiezerslijsten konden dan op de gewone wijze worden opgemaakt en de gemeentebesturen hadden niet te tobben met de oude lijsten, supplettoire lijsten en alle moeilijkheden en lasten die daarmee kunnen ontstaan.

Maar wat nu van dit alles zij, thans ligt het onderhavige wetsontwerp te onzer beoordeeling. Gaarne wensch ik zooveel mogelijk mede te gaan met alles, wat deze Regeering ons in deze moeilijke tijden, — en ik erken tot heil van ons volk, — ter aanneming voorlegt. Ditmaal kan ik echter zulks niet doen. „Strijd met de Grondwet”, dat moet geen phrase zijn. „Strijd met de Grondwet” wordt dikwijls iets genoemd, dat men niet wil. Maar meent men werkelijk, dat iets in strijd is met de Grondwet, en m. i. is dat het geval met het onderhavige wetsontwerp, dan mag men niet anders doen dan het afwijzen. De Grondwet waarborgt ons onze vrijheden; met de Grondwet sollen gaat niet. Daaraan een ruime uitlegging geven, dat is iets anders, dat kan men doen, maar gaat men tegen de woorden, tegen de uitdrukkelijke bedoeling zelfs van de Grondwet in, dan stelt men het behoud van die volksvrijheden in de waagschaal en mag men nu van zekere zijde het overschrijden der juiste grens ten behoeve van het zegevieren van zekere denkbeelden soms toejuichen, dan moeten wij toch bedenken: Hodie mihi, cras tibi. Dat heeft de geschiedenis ook geleerd.

Mijnheer de Voorzitter! In de vaste overtuiging, dat het wetsontwerp, dat thans aan ons oordeel is onderworpen, grondwettig niet door den beugel kan en met het oog op den eed, door mij op de Grondwet afgelegd, meen ik hier te moeten verklaren, dat, hoewel ik ongaarne de Regeering in dezen tijd ook maar een stroobreed in den weg leg, integendeel in alles gaarne met haar zou willen medewerken, voor zoover ik kan en niemand hier in deze Kamer meer verheugd kan zijn dan ik over de eervolle onderscheiding die Zijn Excellentie heden van H. M. de Koningin is te beurt gevallen, een onderscheiding, waardoor niet alleen Zijn Excellentie, maar ook de geheele Regeering wordt geëerd, ik tot mijn groot leedwezen toch niet mijn stem kan geven aan het onderhavige wetsontwerp.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zou hier nog iets aan willen toevoegen. Behalve de materiele redenen, die ik zooeven genoemd heb, heb ik ook nog een formeele reden, waarom ik tegen dit wetsontwerp zal stemmen, een formeele reden, die men toch ook niet over boord mag werpen. Wanneer ik art. 150 van de Grondwet lees, dan zie ik, dat het burgerlijk en handelsrecht, het burgerlijk en militair strafrecht, de rechtspleging en de inrichting der rechterlijke macht bij de wet worden geregeld in algemeene wetboeken, behoudens de bevoegdheid der Wetgevende Macht om enkele onderwerpen in afzonderlijke wetten te regelen. De Grondwet geeft hier dus zelf eenige uitzonderingen aan, om sommige onderwerpen niet in algemeene wetboeken, maar in afzonderlijke wetten te regelen. In art. 80 wordt voorgeschreven: De leden der Tweede Kamer worden rechtstreeks gekozen door de mannelijke ingezetenen, tevens Nederlanders, die de door de Kieswet te bepalen kenteekenen van geschiktheid en maatschappelijken welstand bezitten, enz. Hier is dus geen uitzondering en derhalve moeten die voorschriften in de Kieswet worden aangegeven. Ook om die formeele reden deugt, naar mijn meening, dit wetsontwerp niet, omdat die kenteekenen van welstand hier worden aangegeven door een tijdelijk noodwetje en niet door de Kieswet. Aan de Kieswet had een tijdelijk artikel moeten toegevoegd worden, maar zooals de zaak thans

242. Tijdelijke afwijking van de Kieswet.

(de Gijselaar e. a.)

is voorgesteld is zij verkeerd geformuleerd. Ik geloof ook, dat de Grondwet niet zonder reden de bepaling heeft opgenomen, dat deze zaak geregeld moet worden door de Kieswet; dit is blijkbaar geschied, juist om aan te geven, dat er stabiliteit moet zijn. Nu begrijp ik volkomen, dat in deze omstandigheden de Regeering gedacht heeft: laat ons alles doen wat wij kunnen om te voorkomen, dat menschen, die anders voldoende kenteekenen van maatschappelijke welstand bezitten, thans zullen worden ontkiezerd. Ik gevoel dit ook en daarom spijt het mij, dat de Regeering niet is medegegaan met het amendement van den heer Rutgers e. a., dan ware in elk geval te gemoet gekomen aan een massa, ik zal niet zeggen onbillijkheden, maar verlangens; dan hadden wij ons bij het wetsontwerp kunnen neerleggen. Nu dit niet is geschied, nu wij staan voor een wetsontwerp, dat volgens mij formeel en materieel tegen de Grondwet ingaat, nu kan ik, al is het ook tot mijn groot leedwezen, niet medegaan met dit voorstel van de Regeering.

De heer Haffmans: Mijnheer de Voorzitter! Omdat het voor mij onaangenaam is in deze tijdsomstandigheden tegen dit wetsontwerp te moeten stemmen, wil ik even zeer in het kort mijn stem motiveeren.

Ik zou alleen dan voor de wet kunnen stemmen, indien ik de overtuiging had, dat de kiezerslijst, die na 15 Mei in werking treedt, dezelfde is als die welke daaraan voorafgaat. Maar wat is het geval? Er bestaat een vastgestelde kiezerslijst, die van kracht blijft tot 15 Mei 1915. Worden nu van die lijst kiezers afgevoerd, dan wil het er bij mij niet in, dat dit dezelfde lijst zou blijven als de voorgaande. Dat vaststaande handelen wij in strijd met de Grondwet, met de woorden van art. 80 van de Grondwet. Wij hebben nu een andere lijst, maar op die lijst komen bedeelden voor, die er niet op mogen zijn. Omdat ik aanneem, dat het een nieuwe lijst is, mogen diensgevolge de bedeelden van 1914 er niet op voorkomen. Bij de overdenking of het wellicht ook dezelfde lijst zou kunnen zijn, kwam mij in herinnering een oud verhaal, in Limburg wel bekend; het verhaal van den ouden boer en zijn schop. Een oude boer had het grootste deel van zijn leven gewerkt met dezelfde schop. Die schop was hem dierbaar geworden, maar ten slotte versleten geraakt en de boer vond dit jammer. Hij zeide dit tot een vriend, en deze gaf hem ten antwoord: wel, laat dan aan den ouden steel een nieuwe schop zetten, dan werkt ge weer een tijd met de schop verder, dan laat ge aan den ouden schop weer een nieuwen steel zetten; dan blijft het toch altijd dezelfde schop. Ik ben niet zoo naïef als die boer, om met zulk een raad genoegen te nemen, en daarom ben ik verplicht om mijn stem tegen dit wetsontwerp uit te brengen.

De heer de Vos van Steenwijk: Mijnheer de Voorzitter! Na de zoo klemmende en doorwrochte redevoeringen van de geachte afgevaardigden uit Gelderland en Zuidholland, de heeren 't Hooft en de Gijselaar, kan ik zeer kort zijn. Ik wensch slechts met een enkel woord de stem te motiveeren, die ik denk uit te brengen. Ik zal mijne stem aan dit wetsontwerp onthouden; ik zal tegenstemmen uitsluitend op grond, dat naar mijne vaste overtuiging deze voordracht in lijnrechten strijd is met de Grondwet. Over de quaestie of, waar de Grondwet niet met zoovele woorden zegt, dat de kiezerslijst telkens slechts voor één jaar wordt vastgesteld, het met den geest van art. 80, 3de lid, is overeen te brengen, — gelijk de Minister meent — den geldigheidsduur van de lijst op twee of meer jaren te bepalen, zal ik niet spreken.

Op dit punt wil ik zelfs den heer Minister van Staat, Minister van Binnenlandsche Zaken, eene troef in handen spelen, die ik, tot mijn groote verwondering, nergens in de gewisselde stukken heb aangetroffen, namelijk eene uitspraak van niemand minder dan den vader van de tegenwoordige Grondwet.

Immers in de Memorie van Antwoord aan deze Kamer, betreffende de ontwerpen van wet tot het in overweging nemen van voorstellen van verandering in de Grondwet,

(de Vos van Steenwijk e. a.)

1886/1887, n°. 143a, bladzijde 10, schrijft mr. J. Heemskerk Az.:

„Hier is bepaald, dat hij, die nalaat zijn aanslag, ingevolge dien grondslag hem opgelegd, te betalen, zijn kiesrecht verbeurt. Zijn de kiezerslijsten telkens voor één jaar, dan zal dit voor één jaar zijn.”

Mr. Heemskerk achtte het dus, blijkens deze zijne uitlating, niet in strijd met de Grondwet, dat de kiezerslijsten voor meer dan één jaar worden vastgesteld. Ik zal thans niet onderzoeken of deze, ook door den tegenwoordigen Minister van Binnenlandsche Zaken gedeelde, zienswijze juist is. Ik plaats mij dus voor een oogenblik geheel op het standpunt door den Minister ad art. 1 der voordracht ingenomen, dat de kiezerslijst van 15 Mei 1914 tot 15 Mei 1916 van kracht blijft. Ik zou — altijd veronderstellenderwijze gesproken — met den Minister nog verder willen gaan, en met Zijne Excellentie aannemen, dat zulks niet in den weg staat, dat de in art. 4 bedoelde personen er aan worden toegevoegd.

Eene suppletoire lijst voor 1915, meent de Minister. Ook daartegen zou ik nog eens geen bezwaar maken. Maar nu is het ook uit; verder kan ik met den Minister niet meegaan. Want wanneer, naar art. 3, van de lijst van 15 Mei 1914 namen worden afgevoerd, die, zooals het in de Memorie van Toelichting heet, om redenen, buiten den huidige toestand gelegen, de vereischen voor de kiesbevoegdheid verliezen, dan is het toch meer dan helder, dat die lijst inderdaad niet van kracht blijft, dat van bestending van de eenmaal geldende kiezerslijst eenvoudig geen sprake meer is, dat wij materieel wel degelijk met de vaststelling van eene nieuwe lijst hebben te doen; waaraan echter deze Grondwetelijke fout zal kleven, dat bedeelden en belasting-wanbetalers over 1914 — d. i. het burgerlijk jaar, voorafgaande aan de vaststelling der kiezerslijst nu, in 1915 — die op de lijst van 1914 voorkwamen, ook op de nieuwe lijst zullen paraisseeren. En nu moge men nog gunstig denken over 's Ministers streven om te voorkomen, dat ten gevolge van de tegenwoordige buitengewone omstandigheden het kiesrecht verloren ga voor velen, die bij normale verhoudingen kiezers zouden zijn gebleven, het daartoe door den Minister gekozen middel acht ik in zóó flagranten strijd met de Grondwet, dat ik, op grond van den bij de aanvaarding van het lidmaatschap dezer Kamer door mij afgelegden eed, mij verplicht zie mijne stem tegen het aanhangige wetsontwerp uit te brengen. Want, waar het gaat om de al of niet handhaving der Grondwet, verdwijnen voor mij in het niet alle nevenconsideratiën. Ik houd mij aan de Grondwet en de Grondwet alleen.

Aan een „breed opvatten” van de Grondwet — gelijk het aan het slot van het Voorloopig Verslag dezer Kamer euphemistisch heet, en waarvoor in de Memorie van Antwoord dan ook gracieuselijk dank wordt betuigd — dat neerkomt op het rechte draads ingaan tegen de Grondwet, doe ik nu en nimmer mee.

De heer Polak: Mijnheer de Voorzitter! Bij de hulde den Minister door u, den heer 't Hooft en andere heeren zooveen gebracht, sluit ik mij gaarne aan; doch in tegengestelling met hetgeen door den heer 't Hooft aan zijn huldebetuiging is vastgeknoopt, wensch ik te verklaren, dat ik mijnerzijds guller mijn waardeering kan uitspreken dan anders reeds het geval zou zijn geweest, juist ter wille van het thans voor ons liggende wetsontwerp, omdat m. i. de Minister door het indienen van dit wetsontwerp blijk heeft gegeven van een hooglijk te waardeeren streven, om een niet onaanzienlijk aantal onzer medeburgers, die reeds in materieelen zin zwaar getroffen worden door den toestand waarin wij leven, nog niet bovendien een moreele terugzetting te doen gevoelen. Immers, het aantal onzer medeburgers, dat dreigt ontkiezerd te worden, is m. i. niet zoo gering als onze geachte medeleden de heeren 't Hooft en de Gijselaar ons zouden willen doen gelooven en stellig zelf ook gelooven, en zelfs al waren het betrekkelijk weinigen, dan zie ik geen reden, en het verheugt

(Polak.)

mij, dat ook de Minister geen reden heeft gezien, om hen, die, geheel buiten hun schuld, door zeer buitengewone omstandigheden genoodzaakt zijn geweest om steun te aanvaarden of hun verschuldigde belasting niet te betalen, bloot te stellen aan het stigma van ontkiezerd te worden. Ik zal mij niet vermeten om te trachten een betoog te gaan houden tegen de grondwettige bezwaren die hier zijn geopperd. Het is bovendien overbodig, omdat die arbeid op uitnemende wijze is verricht en heden ongetwijfeld nog verricht zal worden door den Minister die het wetsontwerp heeft ingediend, maar een enkele opmerking ten aanzien van de grondwettige quaestie wensch ik toch te maken.

Indien ik iemand een zekere som gelds heb geleend, of indien iemand mij om welke reden ook een som gelds schuldig is, die hij op een bepaalden datum aan mij moet betalen, en hij zich tot mij wendt en zegt, dat hij niet in staat is op het vastgestelde tijdstip zijn schuld te voldoen en dus uitstel vraagt, dan heb ik, als ik hem dit uitstel toesta, niet het recht om op den oorspronkelijken vervalldag van die schuld van dien man te spreken als van een wanbetaler. Hij is mij het bedrag schuldig gebleven, maar een wanbetaler is hij niet, omdat ik hem immers uitstel heb verleend. Of als ik tot een dergelijken man zonder af te wachten, dat hij mij uitstel vraagt, maar ziende, dat hij in een positie verkeert waarin het hem moeilijk zal vallen te betalen, indien hij buiten zijn schuld in ongelegenheid is geraakt, zeg: gij kunt later betalen, of: ik scheld u de schuld kwijt, omdat gij niet in staat zijt te betalen, heb ik dan het recht, om, als de oorspronkelijke vervalldag is verschenen, te spreken van zoo iemand als van een wanbetaler?

Staan wij hier nu niet, ten opzichte van verreweg de meesten, waarom het hier gaat, in een soortgelijk geval?

Indien ten opzichte van de grootere of kleinere belasting-schuldigen de bevoegde autoriteit uitstel van betaling verleent, of zonder het uitdrukkelijk verlangen van den betrokkene zegt: wij zien voorloopig van de invordering af, omdat gij toch niet kunt betalen, kan dan over die menschen, wanneer de uiterste vervalldag eenmaal is verstreken, gesproken worden als van belasting-wanbetalers en is het dan niet een veel ruimer en juistere opvatting te zeggen, dat het hier eigenlijk geen wanbetalers geldt, maar menschen, die op een later tijdstip hun verplichtingen zullen voldoen en derhalve niet, om die reden, van de kiezerslijst moeten worden geschrapt?

Nu een enkel woord over de bedeelden.

Ik stel voorop, dat ik principieel verschil ten aanzien van den samenhang van kiezerschap en bedeling, die nu eenmaal in onze wet is bepaald; maar dit doet nu voor het oogenblik niet ter zake.

Toch zou het mijns inziens getuigen van iets, dat lijkt op letterknechterij, wanneer men de menschen, die thans door de heerschende omstandigheden genoodzaakt zijn steun te aanvaarden, dien zij in normale omstandigheden niet noodig zouden hebben, waarom zij niet zouden gevraagd en dien zij ook niet zouden gekregen hebben, een van hun voornaamste burgerrechten zou ontnemen.

Voelt men dan niet, wat het beteekent voor iemand, die met den arbeid van zijn handen, of van zijn geest, steeds in zijn eigen onderhoud en dat van zijn gezin heeft kunnen voorzien, die zijn plichten als staatsburger steeds heeft vervuld, al de hem opgelegde lasten heeft gedragen, maar thans door de ingetreden omstandigheden beroofd is van zijn middel van bestaan en een groot deel van zijn inkomen of misschien zelfs wel van zijn geheele inkomen, en gedwongen de hulp te aanvaarden, die hij anders niet noodig zou hebben gehad, of misschien wel anderen zou hebben geboden, iemand, die leeft in materielen nood en onder den geestelijken druk welke van het leven in zulk een toestand het noodwendig gevolg is, te moeten hooren: gij zijt niet waardig kiezer te zijn?

Zoo iemand heeft toch niets slechts gedaan, hij is eenvoudig het slachtoffer van omstandigheden, die hij waarlijk zelf niet heeft geschapen, waaraan hij absoluut geen schuld heeft.

Wanneer nu de gemeenschap zegt, zooals zij tot op zekere hoogte gedaan heeft, zulke menschen zooveel mogelijk te zullen helpen, laat zij dit dan ook in geestelijken zin doen en hen niet plaatsen op een lageren trap als staatsburger, maar hen integendeel moreel en maatschappelijk zoo hoog mogelijk houden.

Nu is er gezegd, dat men zich over de gevolgen van zulk een ontkiezing niet zoo ongerust behoefde te maken. Immers er staat in het Voorloopig Verslag — de heer 't Hooft rede-nerde heden ook zoo — het is niet te vreezen, dat er dit jaar in politieke zin belangrijke veranderingen zullen komen. De politieke wapenen heeft men neergelegd; wij krijgen slechts gemeenteraadsverkiezingen dit jaar en daarbij zal alles wel bij het oude blijven.

Nu men dit argument gebezigd heeft, wensch ik er iets van te zeggen.

Ik ben er volstrekt niet zoo zeker van als de heer 't Hooft, dat het bij de gemeenteraadsverkiezingen bij het oude zal blijven.

Indien sinds het uitbreken van den oorlog bij elke tusschen-tijdsche verkiezing een dergelijke gedragslijn ware gevolgd, dan zou men eenige gerustheid op dit stuk kunnen hebben; maar dat is volstrekt niet het geval.

Er zijn gevallen geweest, waarin men de bestaande politieke verhoudingen ongerept heeft gelaten, waarin men gezegd heeft: de partij, die den opengevallen zetel bezet had, mag dien weder bezetten. Maar er zijn ook gevallen geweest, waarin het omgekeerde geschiedde, waarin men den opengevallen zetel niet heeft overgelaten aan de partij die dezen tot dien bezet had, en dan een verkiezingsstrijd gevoerd is geworden.

Ik herinner hier ook aan hetgeen te Amsterdam voorgevallen is.

Toen mijn partijgenoot de heer Vliegen te Amsterdam werd benoemd tot wethouder, en er sprake van was, dat hij zijn zetel in de Tweede Kamer — voor Amsterdam IX — zou verlaten, verschenen dadelijk berichten in de pers, dat volstrekt niet alle partijen er in zouden bewilligen, dat die zetel zou worden gelaten aan de partij, waartoe de heer Vliegen behoort, dat daarom zou worden gestreden.

Ik ben daarom niet zoo gerust omtrent den uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen als de heer 't Hooft blijkt te zijn.

Nu wil ik gaarne verklaren, dat ongetwijfeld degenen, die hier grondwettige bezwaren hebben aangevoerd tegen dit wetsontwerp en gezegd hebben uit dien hoofde hun stem tegen dit wetsontwerp te zullen uitbrengen, dat inderdaad zullen doen om de door hen opgegeven reden. Maar ik zou er toch op willen wijzen, dat velen in den lande misschien eenigen twijfel zullen koesteren, of het werkelijk alleen grondwettige bezwaren zijn, die den doorslag hebben gegeven. De mogelijkheid is ganschelijk niet uitgesloten, dat men in een verwerping van dit wetsontwerp door deze Kamer zal zien een poging om groepen uit het kiesrecht te ontzetten, welke vijandig staan tegenover de politieke beginselen, die door de tegenstanders van dit ontwerp worden voorgestaan.

En al moet de Grondwet hier breed worden uitgelegd — wat door velen onzer mede-afgevaardigden schijnt te worden beschouwd als een ramp —, ik zou het een veel ernstiger ramp achten indien min of meer groote groepen van onze medeburgers zich zouden gevoelen onrecht, zich zouden gevoelen ten onrechte ontzet uit een burgerrecht, en daaraan zouden gaan vastknoopen deze beschouwing: men heeft gebruik gemaakt van den ongelukkigen toestand, waarin wij gebracht zijn door omstandigheden, die niet afhankelijk zijn van onzen wil, om onze politieke betekenis, onze politieke macht, onzen politieke invloed te fnuiken. Men heeft het wapen, dat voor de hand lag, gebruikt om ons den slag toe te brengen van gedurende geruimen tijd niet onze rechten als staatsburgers ten volle te kunnen uitoefenen.

Ik zou dit een grootere ramp achten dan wanneer een enkel artikel van de Grondwet eens een klein beetje zou moeten worden uitgerekt.

Door de heeren 't Hooft en de Gijselaar is gezegd: als men bang is voor het verbreken van een zoogenaamden godsvrede

(Polak e. a.)

bij de aanstaande periodieke gemeenteraadsverkiezingen, laat men dan een noodwetje maken, waarin gezegd wordt: wij verlengen het mandaat van de gemeenteraadsleden voor den tijd van een jaar.

Maar zijn wij dan allen zoo zeker, dat het in dit jaar alleen om gemeenteraadsverkiezingen zal gaan? Wij zijn pas in de eerste maand van het jaar, wij weten niet wat de elf volgende maanden ons zullen brengen. Dat heeft niemand in zijn zak. De omstandigheden waarin wij leven kunnen blijven zooals zij zijn, zij kunnen scherper, zij kunnen nog veel slechter worden, maar het omgekeerde is evengoed mogelijk. Wat dan de loop der dingen in het politieke leven zal zijn, kan niemand zeggen. Niemand weet met zekerheid dat het dit jaar alleen bij periodieke gemeenteraadsverkiezingen zal blijven. Alleen wanneer dit wel het geval is, zou een wet als de heeren vragen ongetwijfeld kunnen voorzien in mogelijke misstanden. Maar toch altijd aanwezig blijft de mogelijkheid dat wij ook voor andere verkiezingen dan die voor de gemeenteraden zullen komen te staan.

Een ander bezwaar dat de heer 't Hooft maakte was dit. Hij zeide: wat gij nu doet met uw wetsvoorstel is dat gij belasting-wanbetalers en bedeeden, die dit geworden zijn in den loop van het vorige jaar, op de kiezerslijst laat, maar belasting-wanbetalers en bedeeden die daar niet op staan, er buiten houdt, en hierdoor meet gij met twee maten. Dit is een bezwaar dat ik deel. Inderdaad is dit een meten met twee maten en gaat dan ook in dit opzicht het wetsvoorstel mij niet ver genoeg. Gaarne zou ik gezien hebben, dat de maatregel zoo ver ware uitgestrekt, dat de degenen die onder normale omstandigheden op de kiezerslijst van 1915—1916 zouden zijn gebracht geworden, maar die door de heerschende buitengewone omstandigheden er niet op kunnen gebracht worden, ook tot de kiezerslijst zouden zijn toegelaten. Evenwel, dat die verbetering niet is aangebracht en ook in deze Kamer niet bewerkstelligd kan worden, is voor mij geen reden om tegen dit wetsontwerp, met al het goede dat het bevat, te stemmen. Integendeel, ik zal er van ganscher harte mijn stem aan geven.

De heer van der Feltz: Mijnheer de Voorzitter! In aansluiting aan ons Voorloopig Verslag omtrent dit wetsontwerp is door alle geachte eerste vier vorige sprekers de ongrondwettigheid daarvan betoogd.

Van de juistheid van die betoogen ben ik evenwel niet overtuigd. Met den heer Minister-President acht ik het wetsontwerp volkomen grondwettig.

Mijnheer de Voorzitter! Het zij mij vergund dit nader aan te toonen door mededeeling van de motieven die mij tot die uitspraak hebben geleid. Uit die motiveering zal dan te gelijkertijd wel blijken, dat de juistheid van de aangevoerde gronden nu niet zoo onwankelbaar vaststaat.

Vóór ik tot de bespreking van het ontwerp zelf overga, wil ik in de eerste plaats rescontreren de opmerking van den geachten afgevaardigde uit Gelderland, den heer 't Hooft, waar hij zegt: Het wetsontwerp was niet noodig; wij zullen van het jaar alleen gemeenteraadsverkiezingen hebben. Ik sluit mij in dit opzicht aan bij den vorigen geachten spreker. Als men toch even nadenkt is het duidelijk, dat er ook dit jaar sterfgevallen en benoemingen kunnen plaats hebben, ten gevolge waarvan leden van de Tweede Kamer, van de Provinciale Staten en van de gemeenteraden herkozen moeten worden, zoodat ieder oogenblik de kiezers opgeroepen kunnen worden om hun kiezersplicht uit te oefenen.

In afwijking van den geachten afgevaardigde uit Gelderland acht ik het wetsontwerp dan ook wel degelijk noodzakelijk.

Voor een juiste beoordeeling van dit wetsontwerp meen ik op den voorgrond te moeten stellen, wat het doel daarvan eigenlijk is.

Dit doel is niet anders dan om te voorkomen, dat ten gevolge van de tegenwoordige omstandigheden voor een groot aantal personen dit jaar het kiesrecht zal verloren gaan, die bij gewone en normale omstandigheden kiezers zouden zijn.

(van der Feltz.)

Met andere woorden het is niets anders dan een maatregel om kiezers te laten, wie het volgens de Grondwet zouden zijn. Al zijn er, blijkens de 2de alinea van ons Voorloopig Verslag, eenige leden in deze Vergadering, die evenals de vorige geachte sprekers, behalve de heer Polak, de indiening van dit wetsontwerp betreunden, toch geloof ik, dat er meerderen zullen zijn, aan wie met mij het doel daarvan sympathiek is. En daarom meen ik een woord van dank jegens den heer Minister te mogen uitspreken, dat Zijn Excellentie bij al de besommeringen van dezen tijd nog gelegenheid heeft weten te vinden om een regeling te ontwerpen ter voorkoming dat de tegenwoordige tijdsomstandigheden in verband met van regeeringswege bevolen maatregelen voor vele onzer medeburgers ingrijpende gevolgen zouden medebrengen ten aanzien van het eerste burgerrecht. Een recht, dat toch zeker niet in één adem kan worden genoemd met de in ons Voorloopig Verslag besproken minder aangename toestanden op allerlei gebied.

Thans de vraag of de weg, waarlangs den heer Minister dit sympathieke doel tracht te bereiken, tegen de Grondwet ingaat, zoodat wij Zijn Excellentie daarop niet kunnen volgen. Uit hetgeen ik reeds gezegd heb blijkt wel, dat ik die vraag ontkennend beantwoord. In art. 1 van het wetsontwerp wordt bepaald, dat met afwijking van art. 34 der Kieswet, de kiezerslijst, van kracht geworden 15 Mei 1914, van kracht zal blijven tot 15 Mei 1916.

Als men in het oog houdt dat dientengevolge het administratief besluit, waarbij ingevolge art. 28 der Kieswet, bepalende, dat het gemeentebestuur de kiezerslijst telken jare opnieuw vaststelt op 22 Maart, ten aanzien van de van kracht verklaarde kiezerslijst van 1915 is uitgeschakeld, vervalt het geheele betoog van den geachten afgevaardigde uit Gelderland waarin hij zeer scherpzinnig, zooals wij van dien geachten afgevaardigde in zijn redevoeringen gewend zijn, ons tracht te betoogen, dat die toevoeging en die afvoering zouden vormen een nieuwe vaststelling der kiezerslijst.

De heer 't Hooft: Leest u dan eens art. 5 van het wetsontwerp.

De heer van der Feltz: Neen, ik heb alleen te maken met art. 28 der Kieswet.

En die uitschakeling kan niet in strijd met de Grondwet zijn, omdat die wet omtrent den duur en de vaststelling der kiezerslijst geen enkel voorschrift geeft.

Volgens art. 3 zullen vervolgens van die lijst alleen afgevoerd worden de kiezers, die om de in het eerste gedeelte van de 3de alinea van art. 80 der Grondwet genoemde redenen, die weinig of niets met den oorlogstoestand hebben te maken, van de uitoefening van het kiesrecht behooren te worden uitgesloten. Dit artikel 3 laat dus buiten rekening de redenen van uitsluiting vermeld in het tweede gedeelte van alinea 3 van art. 80 der Grondwet, die met den oorlogstoestand ten nauwste verband houden. Deze regeling is geheel in overeenstemming met het doel van het wetsontwerp, want daarvan zal het gevolg zijn, dat de belastingkiezers, die wat uitstel van betaling behoeven; de loonkiezers, die ten gevolge van den tegenwoordigen toestand niet meer aan de eischen van de Kieswet kunnen voldoen; de huurkiezers, die te vaak zijn verhuisd of een woning van lagere huur hebben moeten betrekken; vele spaarbankkiezers, omdat zij zich gedurende de crisis genoodzaakt hebben gezien hun geld van de spaarbank terug te halen en de velen, die ten gevolge van de moeilijke tijdsomstandigheden onderstand hebben moeten aanvragen van een instelling van weldadigheid of van een gemeentebestuur, dat al deze personen, zeg ik, die ten gevolge van den nood der tijden hun kiesrecht zouden kwijtraken, op de kiezerslijst zullen blijven voorkomen. Met de geachte voorgaande sprekers acht ik dit een zaak van groot belang.

Nu wordt de handhaving op de tot 15 Mei 1916 van kracht verklaarde kiezerslijst van 15 Mei 1914 van de eerste categorie (zij, die hun belasting niet op tijd betaald hebben) en van de laatste categorie (de bedeeden) in strijd geacht met het

19de VERGADERING. — 29 JANUARI 1915.

242. Tijdelijke afwijking van de Kieswet.

(van der Feltz.)

voorschrift, vervat in het slot van de 3de alinea van art. 80 der Grondwet.

Ook na aandachtig de betoogen van de geachte vorige sprekers te hebben gevolgd, is mij die strijd niet duidelijk geworden.

Mijnheer de Voorzitter! Op de kiezerslijst toch, vastgesteld op 15 Mei 1914, komen natuurlijk in overeenstemming met de in de Grondwet neergelegde voorschriften ingevolge art. 1, eerste lid, sub a, der Kieswet niet voor de belastingkiesers die op 1 Maart 1914 hun belasting niet hebben betaald, en evenmin ingevolge art. 3 der wet zij die in het aan dien datum van 15 Mei 1914 voorafgaande burgerlijk jaar, d. i. dus in 1913, bedeed zijn. Van de van kracht verklaring van deze lijst voor 1915 is nu volstrekt niet het gevolg, dat deze personen, voor zoover de redenen van uitsluiting voor hen hebben opgehouden te bestaan, doordat zij vóór Maart 1915 hun belasting betaald hebben of in 1914 geen bedeeïing hebben genoten, niet aan die lijst zouden mogen worden toegevoegd. Integendeel, ingevolge art. 4 van het wetsontwerp zullen zij op een supplettoire lijst behooren te worden gebracht. Deze wijze van handelen is, voor zoover ik zien kan, geheel in overeenstemming met het grondwettelijk voorschrift. Ik zie toch volstrekt niet in, dat in de Grondwet uitdrukkelijk zou moeten worden gesproken van een supplettoire lijst, om die bij de uitvoering van dit wetsontwerp mogelijk te maken. Strijd met dat voorschrift kan ook niet voortvloeien uit het feit, dat op die van kracht verklaarde lijst wel personen zullen blijven voorkomen, die of vóór 1 Maart 1915 hun belasting niet zullen hebben betaald, of in 1914 in de termen van bedeeïing zijn gevallen. Die beide feiten zijn dan voorgevallen na de vaststelling van de kiezerslijst dd. 15 Mei 1914, terwijl ze, om ingevolge de wettelijke voorschriften tot uitsluiting van de uitoefening van het kiesrecht te kunnen leiden, vóór de vaststelling van die lijst zouden moeten zijn voorgevallen.

Zeer te recht wordt hieruit in de Memorie van Antwoord deze conclusie getrokken:

„Dit bewijst dat de Grondwet wel in de bedeeïing op zeker tijdstip een criterium heeft vastgesteld voor het ontbreken van maatschappelijken welstand, maar het bewijst niet, dat de Grondwet uitdrukkelijk den geldigheidsduur van dat criterium heeft vastgesteld.”

Maar, wordt nu in ons Voorloopig Verslag betoogd, en de geachte afgevaardigde uit Gelderland, de heer 't Hooft, heeft daarop in zijn rede speciaal gedrukt, de tot 15 Mei 1916 van kracht verklaarde kiezerslijst zal voor 1915 wel degelijk een nieuw vastgestelde kiezerslijst zijn. Ingevolge art. 3 toch van het wetsontwerp zullen er in dat jaar personen van de kiezerslijst afgevoerd worden, terwijl volgens art. 4 personen, die in 1915 de voor de kiesbevoegdheid vereischten bezitten, daaraan worden toegevoegd. Beide deze handelingen vormen dan, zoo redeneert men verder, de nieuwe vaststelling van de kiezerslijst voor 1915. Dit als vaststaande aannemende, wordt daaruit dan de conclusie getrokken, dat, wanneer van de personen, die reeds op de kiezerslijst voorkomen, niet worden afgevoerd zij, die vóór 1 Maart 1915 hunne belasting niet hebben betaald en zij, die in 1914 in de termen van bedeeïing zijn gevallen, door die handhaving in strijd wordt gehandeld met het meergenoemd grondwettelijk voorschrift.

Mijnheer de Voorzitter! Ik betwist dat. In 1915 zal geen kiezerslijst worden vastgesteld, en de redeneering, waarmede men zoodanige vaststelling tracht aan te toonen, noem ik in hooge mate willekeurig en vindt ook geen grond in het wetsontwerp. In de eerste plaats zegt art. 1 van het wetsontwerp met ronde woorden het tegendeel, maar in de tweede plaats is het, dunkt mij, voor ieder, die even nadenkt, onaannemelijk om de toevoeging van eene supplettoire lijst aan de van kracht verklaarde lijst en de afvoering van personen van die lijst, gelijk te stellen met het in art. 28 der Kieswet bedoelde administratief besluit van het gemeentebestuur tot vaststelling van de kiezerslijst. Om dat te kunnen aanvaarden zou m. i.

een uitdrukkelijke wetsbepaling in dien zin in het wetsontwerp moeten voorkomen.

Maar ook de wijzigingen, die als gevolg van evenbedoelde handelingen in de van kracht verklaarde kiezerslijst zullen worden aangebracht, maken het niet noodig een nieuwe vaststelling van de kiezerslijst noodzakelijk te achten. Ingevolge de artt. 33, 39 en 49 van de Kieswet toch kan het gebeuren, dat na de vaststelling van de kiezerslijst door het gemeentebestuur, daarin wijzigingen moeten worden aangebracht conform de beslissingen van het gemeentebestuur op verzoeken om verbetering en overeenkomstig rechterlijke uitspraken daaromtrent. Waar nu de wetgever alzo reeds wijziging van de kiezerslijst na haar vaststelling mogelijk heeft gemaakt, zonder daaraan een nadere vaststelling te verbinden, kan ik niet inzien, waarom zou moeten worden aangenomen, dat, nadat de veranderingen in de van kracht verklaarde kiezerslijst, die een uitvloeisel zullen zijn van art. 3 en art. 4 van het wetsontwerp, zullen zijn aangebracht, een nieuwe vaststelling daarvan noodig zou zijn. Om dat noodig te maken, zou m. i. ook alweer een uitdrukkelijke bepaling in dien zin in het wetsontwerp moeten voorkomen. En nu is het wel waar, dat ten gevolge van de plaats gehad hebbende wijzigingen en aanvullingen de kiezerslijst er wat anders uit zal zien dan wij dat gewoon zijn, maar dat is dan een gevolg van de tijdsomstandigheden, die wij tegenwoordig beleven, welk gevolg wij dus, willen wij het sympathieke doel dat dit wetsontwerp beoogt, bereiken, op den koop toe moeten nemen. En wij kunnen dat gerust doen, want in strijd met de Grondwet is ook dit niet, daar de Grondwet geen enkel voorschrift omtrent de wijze van inrichting der kiezerslijsten inhoudt. Die inrichting is geregeld bij de Kieswet, waarvan dan ingevolge dit wetsontwerp zal worden afgeweken. Aan eventuele moeilijkheden in de praktijk, die van die afwijking een gevolg zullen kunnen zijn, zal, zooals de heer Minister reeds heeft medegedeeld, getracht worden te gemoet te komen bij een algemeen maatregel van bestuur, als is bedoeld in de laatste alinea van art. 9 der Kieswet.

Mijnheer de Voorzitter! Niet alleen, dat het wetsontwerp dus niet in strijd met art. 80, alinea 3, der Grondwet is, maar ik durf zelfs beweren, dat het geheel in overeenstemming met de bedoeling van dat grondwettelijk voorschrift is.

Art. 80 van de Grondwet geeft in alinea 3 de uitsluitingen aan, waardoor de limiet wordt aangegeven, waar beneden de gewone wetgever niet mag gaan. De grondwetgever van 1887 heeft zich dus gedacht welke burgers tot de stembus moeten worden toegelaten en daarbij alleen rekening gehouden met normale tijden.

Nu beleven wij zoo'n abnormalen tijd, dat art. 80 zijn doel niet meer zou bereiken, omdat door den oorlogstoestand duizenden, die in gewone tijden zeer zeker kiezer zouden zijn, thans beneden de limiet komen in het derde lid van art. 80 gesteld. Deze duizenden zijn het teken van geschiktheid en maatschappelijken welstand niet voorgoed kwijt, maar slechts tijdelijk. En om te voorkomen, dat hier het summum jus, summa injuria zal gelden, moet de limiet voor dezen buiten werking gesteld worden. Want deed men dat niet, dan zou men lijnrecht tegen de bedoeling van art. 80 der Grondwet ingaan, dat deze menschen tot kiezer wil hebben.

Mijnheer de Voorzitter! In tegenstelling met de conclusie van de vorige sprekers, waarin het wetsontwerp als ongrondwettig is gequalificeerd, zou ik het de benaming willen geven, die ik ook meen in een der dagbladen te hebben gelezen: „Tijdelijke wijziging van de Kieswet met het doel het voorschrift van art. 80 der Grondwet van kracht te doen blijven”. Alzo juist een benaming in tegenovergestelden zin.

Op de in ons Voorloopig Verslag uitgesproken beduchtigheid, wat het volgend jaar zal moeten geschieden, wanneer de tegenwoordige abnormale toestand dan nog bestaat, wensch ik thans niet in te gaan. Te zijner tijd zal de Regeering in overleg met de Staten-Generaal hebben te overwegen, wat er dan gedaan moet worden. Ik acht dit van later zorg.

Mijnheer de Voorzitter! Op grond van al hetgeen ik thans

(van der Feltz e. a.)

gezegd heb geloof ik, dat men door voor dit wetsontwerp te stemmen niet in strijd zal handelen met den eed van getrouwheid aan de Grondwet, dien wij bij de aanvaarding van onze betrekking hebben afgelegd en ik zal daarom met een gerust geweten mijn stem aan deze voordracht geven.

De vergadering wordt voor een half uur geschorst en daarna hervat.

De heer Drucker: Mijnheer de Voorzitter! Na het uitvoerig betoog, dat door den geachten vorigen spreker, den heer van der Feltz, ten gunste van de grondwettigheid van dit wetsontwerp is geleverd, wensch ik mij tot eenige opmerkingen van meer algemeenen aard te bepalen.

Ik geloof, dat het in deze Vergadering gewoonte is — ik mag wel zeggen een goede gewoonte — zich niet meer dan hoog noodig is te begeven in critiek van hetgeen aan de overzijde van het Binnenhof is gebeurd. Maar nu is er in de jaren, dat ik mij met den loop van de staatkundige gebeurtenissen eenigermate heb beziggehouden, wellicht nooit in deze Vergadering een scherper critiek geoefend op hetgeen aan de overzijde van het Binnenhof is gebeurd dan hier hedenochtend is geschied.

Verscheidene van de geachte sprekers, die hier het woord hebben gevoerd, hebben verklaard, niet alleen dat zij na rijpe overweging tot de overtuiging waren gekomen, dat dit wetsontwerp niet geheel in overeenstemming was met de bepalingen van de Grondwet, neen, zij hebben gezegd, dat dit wetsontwerp vierkant, lijnrecht, rechtdraads in strijd is met onze hoogste Staatswet. En dit, terwijl aan de overzijde van het Binnenhof geen enkele van de honderd leden van die Vergadering zich verplicht heeft geacht, zijn stem tegen dit wetsontwerp uit te brengen.

Ik zie hier teekenen van twijfel op het gelaat van sommigen van de heeren. Mijnheer de Voorzitter! Ik weet wel — ik heb de *Handelingen* van de Tweede Kamer ook gelezen —, dat daar twee van de leden gezegd hebben, dat indien een ander lid stemming over het wetsontwerp zou hebben gevraagd, zij zich bij de stemming ook tegen zouden hebben verklaard. Maar zoo kan niet handelen iemand die in het binnenste van zijn gemoed zeer ernstige grondwettelijke bezwaren koestert. Die bezwaren wijken ook niet in het middernachtelijk uur; al was het vier of vijf uur in den nacht, — wanneer men overwegende grondwettelijke bezwaren heeft, zegt men niet: wanneer gestemd werd, zou ik tegenstemmen, dan kan men niet anders dan stemming vragen om aan zijn gevoelens uiting te geven. Ik meen hieruit te mogen afleiden, dat aan de overzijde van het Binnenhof er geen leden zijn geweest, die vonden, dat dit wetsontwerp was „in lijnrechten strijd”, „rechtdraads in strijd” met de Grondwet.

Wij hebben hier gehoord de verklaring van vier van onze geachte medeleden, die een dergelijken strijd met de Grondwet wel gevoelen. Hen te overtuigen, wil ik in de eerste verte niet beproeven. Wanneer iemand na studie is gekomen tot de overtuiging, dat dit wetsontwerp is volstrekt ongrondwettig, dan valt daar met hem niet verder over te praten, dan stemt hij tegen. Die strijd met de Grondwet is ten slotte een gevoels-, een gewetensvraag. Maar ik zou toch wel die leden van de Vergadering, die zich over deze vraag nog niet hebben uitgelaten, bescheidenlijk in overweging willen geven, door het aanvoeren van de ongrondwettigheid op hen niet al te veel indruk te laten maken. In de 19 jaren, dat ik de eer heb gehad zitting te nemen aan de overzijde van het Binnenhof, heb ik bijna nooit bijgewoond het tot stand komen van een wet van eenige beteekenis, of er waren leden, die die wet verklaarden ongrondwettig. Wanneer ik enkele voorbeelden mag noemen van belangrijke wetten, die het *Staatsblad* hebben bereikt, dan wijs ik bijv. op de Woningwet, waarvan met groote kracht en nadruk de ongrondwettigheid is bepleit. Bij de Invaliditeitswet zijn ernstige argumenten aangevoerd, ik meen zelfs ook in deze Vergadering, om aan te toonen, dat ook deze wet was ongrondwettig. En wanneer wij het *Staatsblad* nagaan van de laatste jaren, dan zullen wij bijna

(Drucker.)

geen belangrijke wet vinden, waarvan niet sommige sprekers hebben verklaard, dat zij was zeer stellig — want in den regel worden in dit verband nog al krachtige uitdrukkingen gebruikt, — in strijd met de Grondwet.

Wanneer ik even mag herinneren aan een geval, dat ons allen voortdurend voor den geest staat, dan wensch ik alleen in de herinnering van de heeren terug te roepen, wat is voorgevallen met het geven van een staatsbijdrage aan het bijzonder onderwijs. Er zijn tijden geweest, dat de helft van de Nederlanders, die over deze dingen nadenken, dat bepaald in strijd achtte met de Grondwet. Men heeft toch die regeling in de wet opgenomen. En tegenwoordig praat in geheel Nederland — al luidt de Grondwet nog juist evenzoo — geen sterveling meer over die ongrondwettigheid.

Ik wil gaarne toegeven aan den heer 't Hooft en degenen die in denzelfden geest het woord hebben gevoerd, dat voor hun redeneering zeer veel is te zeggen, in zoover, dat men uitstekend kan aantoonen, dat de Grondwet een wet als deze eigenlijk niet heeft voorzien of bedoeld. En ik wil zelfs wel een oogenblik toegeven, dat wanneer men aan de mannen, die deze grondwetsartikelen hebben gesteld, had gevraagd: Hoe denkt gijlieden over dit geval, wanneer zich dat na eenigen tijd mocht voordoen, zij dan geantwoord zouden hebben: Met deze artikelen bedoelden wij eigenlijk niet, dat gij een dergelijke wet gingt maken. Maar de opvattingen over de Grondwet wijzigen zich in den loop der jaren bij ons allen naar de omstandigheden, naar de gebeurtenissen en naar de toestanden in de maatschappij. En wij allen op onze beurt komen wel eens te staan voor gevallen, waarin wij datgene, wat wij zelf hebben geacht minder in overeenstemming te zijn met de Grondwet, ten slotte vinden zeer goed toelaatbaar onder denzelfden tekst. Voor mij gaat, evenals dit het geval is met den vorigen geachten spreker, de geest boven de letter en nu wil het er bij niet in, dat de bedoeling van de Grondwet zou wezen, voor crisis-toestanden, als wij nu hebben, toestanden die door geen mensch zijn voorzien, die zich gelukkigerwijze misschien één keer in een eeuw voordoen, op te leveren een dwingende belemmering, om die maatregelen te nemen die op zich zelf passen in het stelsel van de Grondwet. Men zou mij moeten aanwijzen een scherp verbod, in de woorden van de Grondwet gelegen, eer ik zou kunnen besluiten mijn stem te weigeren aan hetgeen door de Regeering wordt voorgesteld. En nu is naar mijn meening door den heer van der Feltz overtuigend aangetoond, dat een dergelijke strijd met de stellige woorden van de Grondwet niet bestaat.

Ik wensch nog een enkel woord te zeggen over een paar andere gezichtspunten, die hier ter sprake zijn gekomen. Het heeft mij eenigermate verwonderd, dat de geachte sprekers, die met zooveel nadruk de ongrondwettigheid op den voorgrond hebben gesteld, toch nog breedvoerig zijn getreden in beschouwingen van anderen aard. Wanneer men meent zijn eed te schenden door dit wetsontwerp aan te nemen, dan kan men ook verder alle betoogen over de wenschelijkheid van dit wetsontwerp ter zijde laten. En daarom heb ik met eenige verwondering gehoord, dat juist de spreker, die het ernstigst dat grondwettig bezwaar op den voorgrond heeft gesteld, de geachte afgevaardigde 't Hooft, zich ook nog heeft begeven in uitvoerige beschouwingen op ander gebied.

Nu dit het geval is, wensch ik ook daarover een enkel woord te zeggen. De heer 't Hooft heeft er eenigermate zijn verbazing over te kennen gegeven, dat in een tijd als deze van wereldschokkende gebeurtenissen, de Minister van Binnenlandsche Zaken er toe is gaan zitten, een wetsontwerp als dit samen te stellen. Geheel gerechtvaardigd lijkt mij die grief niet. Ik wil toegeven, dat bij velen onzer, onder onze gewone dagelijksche bezigheden, wel eens de vraag opkomt: is het ten slotte niet klein werk wat wij doen, in vergelijking met hetgeen er geschiedt op het wereldtooneel? Doch dit weerhoudt ons niet, ons dagelijks te wijden aan het werk, waartoe wij geroepen zijn. Ik geloof dat ook de geachte afgevaardigde, die een zoo eervolle plaats inneemt in de rechterlijke macht, in dien werkkring wel eens bezigheden zal heb-

(Drucker e. a.)

ben te verrichten, waarvan hij denkt: belangrijk zijn zij niet in vergelijking tot hetgeen in Europa geschiedt, maar het is nu eenmaal mijn plicht om mij daarmede bezig te houden. Ditzelfde nu heeft de Minister ook gedacht, en wij behooren hem daarvoor erkentelijk te zijn. Maar kon dergelijke redeneering den Minister al weerhouden hebben dit werk te ondernemen, dat is nu eenmaal gebeurd, en die redeneering kan er nooit toe leiden, dat wij, nu het werk gedaan is, door een besluit dezer Kamer dat werk weer ongedaan zouden gaan maken.

Nu ten slotte de vraag: is dit wetsontwerp noodig? Het zal, dunkt mij, iedereen die deze beraadslaging heeft gevolgd, moeten treffen dat de sprekers, die de ongegrondwettigheid van dit ontwerp hebben betoogd, zich toch de uiterste moeite hebben gegeven om aan te toonen, dat er toch wel iets zou moeten en kunnen geschieden, wanneer het noodig bleek; maar men heeft te gelijk getracht, naar mijn meening echter te vergeefs, aan te toonen, dat er geen behoefte aan een zoodanigen maatregel bestaat. Men heeft gezegd: voor de regelmatige gemeenteraadsverkiezingen, die dezen zomer moeten plaats hebben, is een andere voorziening mogelijk. Ik wil dit voor een oogenblik aannemen, hoewel men het wel eens ziet gebeuren, dat wanneer een dergelijke voorziening wordt voorgesteld, weer andere bezwaren rijzen. Doch het aangegeven middel kan zeker nooit helpen voor de tusschentijdsche en onverwachte, onder allerlei onvoorziene omstandigheden opkomende verkiezingen voor de verschillende vertegenwoordigende lichamen. Er is door een van de geachte sprekers gezegd: daarvoor hebben wij den godsvrede. Dat is een heel mooi woord, maar de geachte spreker heeft zich toch niet voorgesteld, dat men den godsvrede door wettelijke maatregelen voor dergelijke gevallen verplicht kan stellen.

Het is wel eigenaardig, dat naarmate de tijd, sedert Augustus verlopen, langer wordt, de gemoederen der menschen weer onrustiger worden, dat er velen zijn die genoeg krijgen van den wapenstilstand en de gelegenheid willen aangrijpen om zich er aan te onttrekken. Is het nu zoo onwaarschijnlijk, dat wanneer dit wetsontwerp mocht worden verworpen, daarvan misbruik zou worden gemaakt? Wanneer in een district, waar het op een enkele stem pleegt aan te komen, gewerkt moet worden met een gewijzigde abnormale kiezerslijst, dan wordt de verleiding zeer groot voor berekeningen van het minste allooï, voor pogingen om na te gaan of men niet met die abnormale kiezerslijst een kansje kan krijgen, dat in gewone tijdsomstandigheden niet bestaat. Ik vraag, of niet de verleiding zeer groot wordt om juist onder zulk een abnormale kiezerslijst, zich niet aan het bestand te houden. Dit nu zou ik achten een verderfelijke werking te zijn, wanneer dit wetsontwerp onverhoopt niet mocht worden aangenomen. Men kan over de waarde van het kiesrecht verschillend denken, maar voor degenen die in een zoodanig district, waar het van een enkele stem kan afhangen, door het uitblijven van dezen maatregel verstoken zouden worden van hun kiesrecht, zou dit toch buitengewoon hard zijn. Dat zou het ook zijn voor die menschen, die in een district kunnen rekenen op een regelmatige meerderheid, maar die nu zouden kunnen worden verslagen bij een tusschentijdsche onverwachte verkiezing. Er is dus niet aangetoond, dat dit wetsontwerp geen practisch belang heeft. Waar dit het geval is en waar naar mijn overtuiging de letter van de Grondwet er zich niet tegen verzet, zal ik mijn stem gaarne aan dit wetsontwerp geven.

De heer Cort van der Linden, Minister van Binnenlandsche Zaken: Mijnheer de Voorzitter! De hartelijke woorden die door u gesproken zijn naar aanleiding van de onderscheiding, mij als tijdelijken voorzitter van den Ministerraad te beurt gevallen, en de instemming welke die woorden in deze Kamer hebben gevonden, waren voor mij een bijzondere voldoening. Ik kan den heer 't Hooft, den eersten spreker over dit wetsontwerp, verzekeren, dat deze voldoening in het minst niet wordt verkort door een zakelijk verschil, dat zich

(Minister Cort van der Linden.)

tusschen mij en verscheidene leden der Kamer heeft geopend.

Mijnheer de Voorzitter! Voordat ik overga tot de behandeling van de bezwaren die tegen dit wetsontwerp zijn ingebracht, moet ik in aansluiting aan hetgeen door den laatsten geachten spreker is gezegd nog op een paar punten de aandacht vestigen. De geachte afgevaardigde de heer 't Hooft heeft gevraagd: waartoe die buitengewone zorg der Regeering juist ook op dit ééne punt?

Mijnheer de Voorzitter! Was die opmerking nu wel geheel en al juist en billijk? Op tal van punten heeft de Regeering maatregelen genomen en zou er dan eenige reden zijn geweest om juist dit ééne punt uit te zonderen? De geachte afgevaardigde heeft gemeend, dat de indiening van dit wetsontwerp misplaatst was, o. a. omdat toch maar enkele leden van het kiesrecht zouden verstoken worden. Mijnheer de Voorzitter! Ik meen dat het kiesrecht behoort tot die burgerrechten, waarvan men nooit met eenige geringschatting mag spreken en wat betreft de politieke strekking van dit ontwerp moet ik de verklaring afleggen, dat absoluut geen enkele politieke berekening aan de indiening van dit wetsontwerp ten grondslag heeft gelegen. Ook voor den besten politieken cijferaar zal het onmogelijk zijn om uit te maken aan welke politieke partij of fractie dit wetsontwerp zal ten goede komen. Het ontwerp kan evenzeer een meerderheid van rechtsche kiezers toelaten als een meerderheid van socialistische, vrijzinnig-democratische of andere kiezers. De geachte afgevaardigde heeft ook niet het recht aan dit ontwerp de kracht van een precedent toe te kennen, want deze regeling is uitsluitend bedoeld als een regeling van abnormale omstandigheden, welke natuurlijk voor een normale regeling van het kiesrecht geen precedent kan vormen.

Mijnheer de Voorzitter! Nog een enkel punt. De geachte afgevaardigde heeft gezegd: de Minister spreekt van een breede opvatting, van een ruime toepassing van de Grondwet en daarmede pleegt men te dekken grondwetsschennis. Dit nu wijs ik beslist van de hand. Ik heb zelf niet gesproken van een breede opvatting, maar van ruime toepassing van de beginselen der Grondwet. Die uitdrukking heb ik allerm minst gebruikt om mij bij eenigen twijfel aan grondwetsschennis daarachter te verschuilen. Wanneer die twijfel bij mij had bestaan, dan zou de eerbied die bij mij, evenals bij den geachten afgevaardigde, bestaat voor de heiligheid van den grondwettelijken eed, mij weerhouden hebben dit wetsontwerp in te dienen, maar ik heb die overtuiging niet.

Mijnheer de Voorzitter! Wanneer ik wel zie, dan zijn hier twee vragen gerezen:

1. Is dit ontwerp in strijd met de bedoeling van het grondwetsartikel?

2. Is er een positief voorschrift in de Grondwet, dat door dit wetsontwerp niet wordt geëerbiedigd?

Wat de eerste vraag betreft: de Grondwet eischt, het is herhaaldelijk op den voorgrond gesteld, voor de toekenning van het kiesrecht kenteekenen van welstand en geschiktheid. Zij laat evenwel de vaststelling van die kenteekenen geheel over aan den gewone wetgever. De gewone wetgever is daaromtrent geheel vrij. Behalve op één punt: de Grondwet stelt een grens beneden welke geen welstand of geschiktheid aangenomen wordt. Ik geloof, dat men het daarover eens is. Nu zal wel niet voor tegenspraak vatbaar zijn, dat de Kieswet welke deze grondwetsbeginselen uitwerkt, alleen rekening heeft gehouden met normale omstandigheden. De Kieswet heeft in het geheel niet gedacht aan uitzonderingstoestanden, evenmin trouwens als de grondwetgever zelf. Deze uitzonderingstoestand vormt een geheele ontwrichting van het economisch leven en de teekenen die de kieswetgever gaf voor het ontbreken van welstand en geschiktheid hebben in de tegenwoordige omstandigheden hun waarde verloren.

Laat ik enkele voorbeelden noemen. Wat zal het gevolg zijn wanneer de Kieswet zooals zij nu is onveranderd blijft? In de eerste plaats, dat zij die ten gevolge van den oorlogstoestand bedeed zijn in 1914, het kiesrecht zullen verloren

(Minister Cort van der Linden.)

hebben, en dat zij die ten gevolge van dienzelfden oorlogstoestand eerst in 1915 worden bedeed, tot de uitoefening van het kiesrecht zullen worden toegelaten. Mag men zeggen, dat dit een redelijk gevolg is van de toepassing van de grondwetsbepaling?

Er zijn in den tegenwoordigen tijd talrijke steuncomité's opgericht, maar toch niet in alle plaatsen, en wanneer nu iemand, ten gevolge van den oorlogstoestand, ondersteuning moet vragen, en hij doet dit aan een steuncomité omdat er toevallig een steuncomité is, dan behoudt hij het kiesrecht, doch als op de plaats, waar hij woont, toevallig geen steuncomité is gevestigd, zal hij zijn kiesrecht verliezen, omdat hij zich alsdan zal hebben te vervoegen tot de gemeente of een instelling van weldadigheid.

Ik wensch te vragen of dit billijk en in overeenstemming met de bedoeling van de Grondwet moet worden geacht, dan wel of het zuivere willekeur is.

Ik zal dit nu niet in details verder uitwerken, maar met de wanbetalers gaat het juist zoo.

Men mag aannemen, dat zij, die in normale tijden niet aan hun verplichtingen voldoen, niet geschikt zijn, om kiezer te zijn. Men kan van hen zeggen: of zij wilt uw belasting niet betalen, of wel: zij hadt de tering maar naar de nering moeten zetten en in de eerste plaats moeten voldoen aan uw verplichtingen jegens den Staat.

Maar hier in deze oorlogstoestanden heeft dit niemand kunnen voorzien en mag men dus niet eischen, dat men de tering maar naar de nering had moeten zetten en in de eerste plaats zorgen, dat men zijn belastingen had betaald.

Bovendien wie is voor een groot deel de schuld, dat men het kiesrecht heeft verloren?

Ik spreek nu niet — ofschoon dit ook in aanmerking komt — over de talrijke uitvoerverboden en de beperking van het verkeer, dat ook heeft medegewerkt tot de ontwrichting van het economisch verkeer, maar, Mijnheer de Voorzitter, ten gevolge van het mobilisatiebevel hebben tal van landweermannen hun gewone inkomsten moeten derven en steun moeten vragen. Er zijn er die er konden komen, maar er zijn er ook, die zich tot de steuncomité's en instellingen van weldadigheid hebben moeten wenden. Het is dus de schuld van den Staat dat dezen ontkiezerd zijn en dit acht ik in lijn-rechten strijd met de bedoeling der Grondwet. Wanneer de Staat verplicht tot het volbrengen van een burgerplicht, mag hij niet, als gevolg daarvan, een burgerrecht ontnemen.

Ik acht dus dit ontwerp in overeenstemming met de bedoeling der Grondwet en volstrekt niet daarmede in strijd.

Maar bovendien is het de vraag, wanneer men kan aantoonen, dat deze wet meer in overeenstemming is met de Grondwet, dan daarmede in strijd, of dan de Kieswet ongewijzigd had mogen blijven. Komt men dan niet in strijd met een bepaald voorschrift van de Grondwet? Ik meen niet. Ik zie in de Grondwet geen enkele bepaling, geen enkel positief voorschrift, dat zou verbieden dat een kiezerslijst 2 jaren geldt.

Men heeft dat in deze Kamer dan ook toegegeven. Het was het groote bezwaar in de andere Kamer, dat de Grondwet dat niet zou toelaten, maar in deze Kamer heeft men die oppositie losgelaten.

Maar nu zegt de heer 't Hooft: ge stelt ook niet vast een tweejarige kiezerslijst, maar ge bekrachtigt de kiezerslijst die is vastgesteld.

Welk grondwettig bezwaar is daartegen? Zooals de heer van der Feltz heeft opgemerkt, het geschiedt nu ook.

In art. 35 van de Kieswet wordt uitdrukkelijk gezegd:

„Van den 15den Mei tot den 15den Mei van het volgende jaar blijft de door het gemeentebestuur vastgestelde lijst, zooals zij door zijne beslissingen al dan niet is gewijzigd, van kracht” enz.

De Kieswet maakt de lijst van kracht gedurende een vol jaar en dit wetsontwerp maakt haar van kracht gedurende een volgend jaar.

Wat is daarin strijdig met de Grondwet? En wanneer het niet in strijd met de Grondwet is, hetzij om een tweejarige

lijst vast te stellen, hetzij om die vastgestelde lijst van kracht te maken, dan zie ik in het geheel geen strijd met de Grondwet.

Nu zegt de heer 't Hooft: strijd met de Grondwet ligt reeds in art. 7 van de additioneele bepalingen van de Grondwet. Wat doet gij? Ge doet precies hetzelfde wat voorgescreven wordt in de Kieswet van 1850 en die wet is bij de additioneele artikelen van de Grondwet gewijzigd.

Ik moet zeggen, het argument is buitengewoon scherpzinnig, maar ik vraag mij af, of het hout snijdt. Die wijziging van de Kieswet, waartoe die additioneele artikelen waren bestemd, gold voor eens en slechts totdat de Kieswet gewijzigd werd, maar dat belette toch niet, dat die artikelen naderhand zouden worden gewijzigd.

Wat zou dan eigenlijk de strijd zijn tegen een positieve bepaling van de Grondwet? Dat deze uitsluit de bedeeden en de wanbetalers.

Dit is niet juist. De Grondwet sluit de bedeeden niet uit. Zij sluit alleen uit de bedeeden, die bedeed worden in het burgerlijk jaar vóór de vaststelling van de kiezerslijst, maar degenen, die bedeed worden gedurende de geldigheid van de kiezerslijst, nemen deel aan de verkiezingen. Dus het is niet in strijd met de grondwettige bepalingen, dat bedeeden aan de verkiezingen deelnemen.

Integendeel, de Grondwet onderstelt dat en de Kieswet bevestigt het. Iedereen, die bedeed wordt in het jaar van 15 Mei tot 15 Mei daaraanvolgend, mag deelnemen aan de verkiezingen, maar alleen zij die bedeed zijn vóór de vaststelling van de kiezerslijst, alleen die zijn uitgesloten.

En precies zoo is het ook met de wanbetalers. De Grondwet verbiedt niet absoluut de wanbetalers, neen, de Grondwet verbiedt wanbetalers alleen indien in de Kieswet het betalen van belasting als kenteeken wordt gesteld, en dan geldt hetzelfde: dat degene, die wordt aangeslagen volgens de Kieswet na de vaststelling van de kiezerslijst en dan niet betaalt, niet als wanbetaler van het kiesrecht wordt uitgesloten.

Nu zegt men: laat ik dit alles eens toegeven; laat ik toegeven: gij moogt grondwettig een tweejarige lijst aannemen, en dat gij grondwettig moogt bekrachtigen een oude lijst — ik geloof, dat de heer 't Hooft die beide punten toegeeft, en de heer de Vos van Steenwijk geeft ze althans zeker toe —, dan blijft er toch nog dit: dan moogt gij niet afvoeren van die lijst zekere categorieën van personen. Doet gij dit dan stelt gij eerst dan de lijst vast.

Ik moet zeggen, ik heb de kracht van dat argument niet begrepen. Nu worden er ook van de eenmaal vastgestelde lijst afgevoerd zekere categorieën van personen. Ook nu worden de kiezerslijsten veranderd, gewijzigd, ook nu houdt men bij de verkiezingen rekening met veranderingen die in dien tusschentijd zijn ingetreden. De schorsingen van militairen in dienst bij voorbeeld worden naderhand, telkens wanneer zich dat feit voordoet, medegedeeld aan de voorzitters van de kiesbureau's of aan de gemeentebesturen, en dan worden die van de lijst afgevoerd. De lijst geldt, wordt vastgesteld, alleen behoudens de latere verbeteringen en aanvullingen. Precies doet dat het wetsontwerp, behalve dat dit hier geldt voor twee jaar.

Ik heb in de Tweede Kamer gezegd: wat is er voor ongrondwettigs in, dat men zou komen met een supplettoire lijst? Wanneer men bij die afvoering of aanvulling opnieuw rekening houdt met de eischen van de Grondwet, dan krijgt die afvoering en aanvulling het karakter van een supplettoire lijst. Is daar eenig bezwaar tegen? En wanneer men dan opnieuw, bij de vaststelling van die supplettoire lijst, zegt: Nu houd ik hierbij rekening met de eischen van de Grondwet, dan kan men dit toch niet omdraaien en zeggen: dat is in strijd met de Grondwet? Neen, Mijnheer de Voorzitter, men zal veeleer daardoor rekening houden met de Grondwet, en men zal door een dergelijke supplettoire lijst juist aan de eischen van de Grondwet gehoorzamen. Een dergelijke supplettoire lijst is in de gevoerde redeneering zeer zeker niet in strijd met de Grondwet, en zij zou ook bij een eenjarige kiezerslijst zeer goed mogelijk zijn.

19de VERGADERING. — 29 JANUARI 1915.

242. Tijdelijke afwijking van de Kieswet.

(Minister Cort van der Linden e. a.)

Laat ik een voorbeeld noemen. De Grondwet kent het kiesrecht toe aan 25-jarigen met kenteekenen van welstand en geschiktheid. Wanneer men nu na het vaststellen van de lijst 25 jaar wordt, wordt men geen kiezer. Volgens onze Grondwet heeft men het recht om kiezer te zijn, volgens de Kieswet echter niet; men behelpt zich in de Kieswet met een fictie, doordat men zegt: ik neem als 25-jarigen aan degenen die 25 jaar geworden zijn. Maar dat is met de werkelijkheid in strijd. Degenen die later 25 jaar worden, hebben geen kiesrecht, niettegenstaande zij alle andere kenteekenen van geschiktheid hebben, en zou het nu in strijd met de Grondwet zijn dan wel veeleer een gevolg van de strikte toepassing der Grondwet als men vaststelde een supplettoire lijst en daarop bracht allen die die kenteekenen van geschiktheid en welstand hadden en in den loop van het jaar 25 jaar werden? Dan zou men toch inderdaad bij die éénjarige lijst opnieuw rekening moeten houden met de eischen van de Grondwet.

Ik kan dus, niettegenstaande ik alle hulde breng aan de doorwrochte redevoeringen van de verschillende geachte sprekers en in het bijzonder van den heer 't Hooft, niet inzien dat eenige, de minste strijd met een bepaling van de Grondwet is aangetoond.

Nu wil ik ten slotte nog één ding memoreeren. Ik zeide reeds er op te zullen terugkomen. Dat is hetgeen de geachte afgevaardigde de heer 't Hooft heeft gezegd over de bredere en ruimere opvatting van de Grondwet, waarover hij met eenige geringschatting heeft gesproken. Ik geloof dat het begrip van een ruimere opvatting van de Grondwet een dergelijke geringschatting niet verdient.

De grondwetgever — ik sluit mij in dat opzicht aan bij hetgeen de heer Drucker heeft gezegd — heeft deze buitengewone omstandigheden niet voorzien. Hij had ze wellicht kunnen voorzien en er misschien op kunnen rekenen, maar hij heeft dat niet gedaan, hij heeft het verzuimd; hij heeft alleen het oog gehad op de gewone omstandigheden. En wat is nu de plicht van den wetgever? Het is dunkt mij deze, dat hij, met inachtneming van de beginselen die de Grondwet heeft gehuldigd, voor deze omstandigheden nieuw recht schept. Indien de wetgever dat weigerde te doen, wanneer hij voor deze omstandigheden, die door den grondwetgever niet zijn voorzien en die de letter van de Grondwet ook niet beheerscht, weigerde nieuw recht te scheppen, eerst dan zou hij den geest van de Grondwet geweld aandoen, want de betekenis van de Grondwet en de waarde van de Grondwet liggen dunkt mij hierin, dat zij stelt beginselen van wetgeving, beginselen die naar de eischen van de verschillende omstandigheden en naar de eischen van het zich steeds vervormende leven door den wetgever moeten worden toegepast.

Indien men van de Grondwet maakt een stel bepalingen, onwrikbaar geldend voor alle mogelijke omstandigheden, dan ontnemt men aan de Grondwet haar levende kracht, dan maakt men er van een doode letter, die door het leven wordt gebroken.

Dat is mijn opvatting van een ruime toepassing van de Grondwet en door die ruime toepassing van de Grondwet meen ik dat ik de Grondwet eerbiedig, omdat het wetsontwerp opbouwt naar den geest der Grondwet.

De heer 't Hooft: Mijnheer de Voorzitter! Twee woorden, want ik zal op dit late uur, terwijl de Kamer voor een nog af te werken taak staat, de discussie niet rekken. Aan den heer Drucker, die mij zacht verweet dat ik critiek heb uitgebracht op de houding van de Tweede Kamer, moet ik antwoorden, dat ik mijnerzijds, voor zoover ik mij daarvan bewust ben, dat niet heb gedaan. Ik heb alleen geconstateerd, dat dit wetsontwerp in buitengewone tijden en omstandigheden is behandeld en dat het daarom onze taak is om dubbel toe te zien. Maar indien er iemand critiek heeft uitgeoefend, dan is het de heer Drucker, want deze heeft gezegd, dat als er in de Tweede Kamer personen zijn geweest — en die zijn er geweest — die grondwettelijke bezwaren hadden, deze stemming hadden moeten vragen. Die critiek heb ik niet geuit.

('t Hooft.)

De Minister heeft gezegd, dat deze regeling bedoeld is als een abnormale, die niet bestemd is om eenig precedent te scheppen. Ik geloof dat gaarne, wat de bedoeling van den Minister betreft, maar de Minister heeft de omstandigheden niet in zijn macht. De Minister weet evenmin als een van ons hoe lang deze toestand zal voortduren en welke gevolgen hij zal hebben. De Minister weet ook niet, of wij een volgend jaar niet in denzelfden toestand zullen verkeeren en misschien in een veel erger toestand dan op het oogenblik.

En wat is nu mijn betoog geweest van hedenmorgen? Dat de Grondwet in den kiezer vordert teekenen van zelfstandigheid, en of hij nu die kenteekenen kwijt raakt in buitengewone of in normale omstandigheden, hij is ze op het oogenblik kwijt. Als hij bedeed wordt of zijn belasting niet heeft betaald, dan heeft hij niet de kenmerken, die de Grondwet vordert, en dat komt er in abnormale omstandigheden nog veel meer op aan dan in gewone tijden.

En wat ik vanmorgen ook gezegd heb is dit. Wij weten allen, dat wij het kiesrecht kunnen uitbreiden, maar wij weten ook, dat wij het nooit weer kunnen inkrimpen. Heeft men eenmaal bedeeden en niet-belastingbetalers toegelaten, dan valt het dubbel moeilijk een volgende maal niet een grondwetsartikel te scheppen, waarbij die menschen niet worden uitgesloten.

Ik betwist volstrekt niet dat de abnormale toestanden, de ongelukkige tijden, die wij beleven, ongerieflijkheden en bezwaren met zich brengen ook op het gebied van het kiesrecht en de uitoefening van het kiesrecht. Zij brengen bezwaren mede op elk terrein. Maar ik heb gezegd: op andere terreinen zijn die bezwaren nog veel grooter en hier kunnen wij ze dus ook wel laten loopen. De Minister wijst op de abnormale tijden. Wie in 1915 bedeed wordt zal nog kiezer zijn en wie in 1914 bedeed is mag geen kiezer zijn, maar ik heb vanmorgen juist op de omstandigheid gewezen, waarin de heer Polak mij is bijgevallen: wie in 1915 zijn belasting niet betaalt mag niet op de kiezerslijst; wie in 1915 bedeed is komt niet op de kiezerslijst, maar wie in 1914 bedeed is en er op staat blijft er op. Daar hebt u dezelfde abnormaliteit. Die man voldoet niet aan den eisch van de Grondwet. Die man heeft niet de kenteekenen van geschiktheid en welstand die de Grondwet vordert, en desniettegenstaande laat hij dien man toe om zijn stemrecht uit te oefenen. Dat is in strijd met de Grondwet. Dat is niet tegen te spreken.

Men zegt: dat is na de vaststelling. Neen, dat is niet na de vaststelling. Iedere wijziging in de kiezerslijst, heb ik vanmorgen betoogd, iedere herziening van de kiezerslijst, zooals dat gebeurde onder de werking van de wet van 1850 en zooals dat ook tegenwoordig gebeurt onder de werking van de wet van 1896, is een nieuwe vaststelling van de kiezerslijst. Als wij een oude wet gaan herzien, nieuwe bepalingen inlasschen, oude bepalingen er uit halen, dan stellen wij die wet opnieuw vast. Precies hetzelfde gebeurt met de kiezerslijst. Daarom zegt de Minister ook in zijn ontwerp in art. 5: Die herziening, dat schrappen van de lijst en dat opnieuw plaatsen op de lijst geschiedt met inachtneming van dezelfde artikelen van de Kieswet waar over vaststelling gesproken wordt.

Nu heb ik vanmorgen niet beweerd, dat er eenig bezwaar zou bestaan om een eenmaal voor een jaar in werking gestelde lijst nog een jaar langer van kracht te laten, maar dit heb ik beweerd, dat het niet hetzelfde is of ik zeg: die kiezerslijst is voor twee jaar vastgesteld dan of ik a posteriori die kiezerslijst nog voor een jaar langer van kracht verklaar. En waarom is dat niet hetzelfde? Wanneer ik zoo'n kiezerslijst voor twee jaar laat gelden, dan bepaal ik als wetgever meteen de wijzigingen die de kiezerslijst in dat tijdsverloop behoort te ondergaan; dan geef ik de voorschriften die voor de wijzigingen van de kiezerslijst behooren te worden in acht genomen om aan de Grondwet te voldoen. Dat gebeurt niet wanneer ik zoo'n kiezerslijst maar eenvoudig een jaar langer van kracht verklaar.

Maar die quaestie doet er hier niets toe, omdat de Minister zelf wijzigingen voorstelt. De Minister voert van de lijst af

(t Hooft e. a.)

personen, brengt op de lijst bij personen, en zegt: die afvoering en die bijvoeging geschieden overeenkomstig de Kieswet. Welnu, dat is een wijziging, een herziening van de kiezerslijst en iedere herziening van de kiezerslijst is een nieuwe vaststelling. Dat kan men niet ontloopen. Dat is zoo met iedere wet. Daarom heb ik ook vanmorgen art. XIV van de additioneele artikelen der Grondwet aangehaald, waarin gesproken wordt van de herziene Grondwet en gezegd wordt dat die artikelen een geheel zullen uitmaken met de Grondwet. Zoo is het met iedere wet. Dat staat ook in de algemeene bepalingen. Iedere herziening van een wet is een nieuwe vaststelling van de wet in haar gewijzigden vorm.

Nu zegt art. 80 van de Grondwet in de derde alinea, dat ik niet bedeed mag zijn voor de vaststelling van de kiezerslijst. Daarin ligt voor mij het grondwettelijk bezwaar.

De Minister meent dat ik geringschattend gesproken heb over zijn opvatting omtrent een ruime toepassing van de Grondwet. Dat heeft in het geheel niet in mijn bedoeling gelegen en ik geloof ook niet, dat ik het gedaan heb.

De Minister zegt: de Grondwet heeft dit niet voorzien, die heeft verzuimd deze zaak te regelen. Maar mag ik nu den Minister vragen: indien de Grondwet inderdaad die leemte heeft, moet ik dan als gewoon rechter nu als grondwetgever optreden? Het voorzien in een leemte als de Minister meent dat de Grondwet hier bevat is de taak van een nieuwen grondwetgever. Indien er leemten zijn, is het niet onze taak die aan te vullen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik zal het hierbij laten. Ik ben innig overtuigd, dat dit wetsontwerp is in strijd met de Grondwet, en ik kan niet anders dan daartegen stemmen.

De heer de Gijselaar: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb slechts heel weinig toe te voegen aan hetgeen de vorige geachte spreker gezegd heeft.

De argumenten, die zijn aangevoerd tegen de beweringen van degenen, die zich tegen het wetsontwerp hebben verklaard, komen mij voor niet zwaar te wegen, ik zou ze utiliteitsargumenten willen noemen.

De heer Polak bij voorbeeld vindt het beter, dat de personen, waarom het gaat, kiezer blijven, maar dat is de zaak niet, de zaak is: mag het? De heer Polak schijnt te vinden, dat het niet mag, maar hij vindt het rationeel, dat de mensen kiezer blijven, en het zou, zeide hij, een slechten indruk maken op de bevolking, en speciaal op dat gedeelte van de bevolking, dat de heer Polak juist bijzonder kent, indien het niet gebeurde, zoodat wij dan daarom maar zouden moeten afwijken van de Grondwet.

Maar waarom leggen wij dan een eed op de Grondwet af? De heer Polak heeft wellicht een belofte afgelegd, maar die belofte treedt dan toch in de plaats van den eed. Mogen wij zeggen: wij vinden het beter, dat het anders geregeld werd, doch nu doen wij het maar aldus, ofschoon het eigenlijk niet mag?

Ik geloof, dat de argumenten door den heer Polak in het midden gebracht verdienen zouden zijn geweest, indien wij hier zaten als Eerste Kamer ter beoordeeling van een Grondwetsherziening; met deze zaak echter hebben zij niet het geringste te maken.

Van wat de heer van der Feltz heeft gezegd is het eenige wat indruk op mij heeft gemaakt het oogenblik, waarop hij zeide: wij doen niet anders dan een kleine verandering brengen in..... toen interrumpende ik stil: in de Grondwet, maar de heer van der Feltz wilde zeggen: in de Kieswet.

Ik moet eerlijk zeggen, dat ook het groote betoog van den Minister mij absoluut niet heeft overtuigd.

Ten slotte heeft de Minister den nadruk gelegd op de suppletoire lijst. Tegenover mijn beroep op het feit, dat ieder gewoon mensch zijn leeftijd bij jaren telt, dat er in de Grondwet staat, dat men kiezer wordt op den door de wet te bepalen leeftijd en de wet daarvoor 25 jaar stelt, zegt de Minister: als gij dat precies opvat, moet men toch nog in de meeste gevallen eenigen tijd na het bereiken van den 25-jarigen leeftijd wachten voor men kiezer wordt, omdat de menschen 25 jaar

(de Gijselaar e. a.)

kunnen worden op elken willekeurigen datum. De Minister zegt: daaruit volgt, dat men eigenlijk suppletoire lijsten moet hebben.

Mijnheer de Voorzitter! Wanneer men een telefoon heeft, krijgt men een dikken intercommunalen telefoongids en eens per maand komt daarbij een suppletoire lijst, maar geschiedde wat de Minister wil, dan zou men wel iederen dag zulk een suppletoire lijst moeten hebben, omdat er iederen dag menschen 25 jaar worden.

Men zou dus één groote en 364 suppletoire lijsten krijgen. Hierdoor is reeds naar ik meen dit systeem totaal veroordeeld.

En dan — ik zou wel willen vernemen hoe de Minister zich die suppletoire lijsten voorstelt, want men zou niet alleen moeten bijvoegen, maar ook afnemen? Hoe zou dat moeten gaan, tenzij men, zooals het gaat met het telefoonboek, op de suppletoire lijst vermeldde: deze personen zijn er bij gekomen, en de volgende zijn niet langer aangesloten!

Maar nu zou ik wel eens de uitvoering willen zien die zulk een wet zou moeten krijgen in districten waar het van een enkele stem afhangt, hoeveel reclames en vernietigingen van verkiezingen men daar zou krijgen.

Ik geloof zeer aan de goede bedoelingen van de Regeering, maar wij krijgen hier — de heer 't Hooft heeft het al gezegd — feitelijk een buitengewoon Grondwetje. De Minister zeide: de Grondwet voorzagt dit niet. Welnu, dan kunnen wij daaraan niets doen. Wij kunnen toch geen maatregelen nemen buiten de Grondwet om, hoe verdienstelijk zij overigens mogen zijn. Had de Minister willen overnemen het amendement van den heer Rutgers c.s., dan hadden alle loonkiezers, huurkiezers, spaarkiezers en meer dergelijke groepen gehandhaafd kunnen worden, want waar de kiezerslijst van het vorige jaar een positieven eisch van welstand stelde, kan men zeggen, dat degenen die thans wegens het onder de wapenen komen als landweerman of op andere wijze tijdelijk hun loon of spaarpenningen verliezen, daarmee nog niet het kenmerk van welstand hebben verloren. Maar de uitdrukkelijke uitsluitingen van de Grondwet kan men niet wegcijferen. Hoe gaarne ik daarom de Regeering ter wille zou willen zijn, ik kan onmogelijk met het wetsontwerp meegaan. Wat overigens de bedoelden betreft, ik herhaal wat ik vanmorgen zeide, dat het aantal uitsluitingen op grond van bedeling heel weinig zal behoeven te zijn, daar zij die buitengewone bedeling ontvingen van steuncomité's en van andere zijden, niet behoeven te worden uitgesloten. En ook de uitsluitingen van het aantal wanbetalers in de belastingen behoeft niet zoo heel veel grooter te zijn. Het beweren van grondwetsschennis behoeft geen phrase te zijn, maar ook het niet betalen van belasting op grond van buitengewone tijdsomstandigheden moet geen phrase zijn. Hoe zeer het mij daarom leed doet, deze Regeering een stroobreed in den weg te leggen, ik zal tegen dit wetsontwerp moeten stemmen.

De heer van der Feltz: Mijnheer de Voorzitter! De geachte afgevaardigde uit Gelderland is nog uitvoerig teruggekomen op de voorstelling, die hij ons hedenmorgen heeft gegeven van de wijze, waarop men volgens het wetsontwerp tot een nieuwe vaststelling van de kiezerslijsten zou komen. De geachte afgevaardigde klampt zich krampachtig aan die voorstelling vast en mijns inziens zeer te recht, daar hij zeer goed begrijpt, dat als hem zijn daaruit voortvloeiend argument ontvalt, zijn geheele betoog ineenzakt. Nog eens heeft hij zich tot adstructie van zijn betoog beroepen op art. 5 van het ontwerp, en beweerd, dat dit artikel zeer zeker ook van de vaststelling der kiezerslijsten spreekt. Maar, Mijnheer de Voorzitter, art. 5 luidt: „De beslissingen tot uitvoering van de artikelen 3 en 4 worden genomen op de wijze en met de gevolgen als gold het de vaststelling van een nieuwe kiezerslijst voor het tijdperk van den 15den Mei 1915 tot den 15den Mei 1916.” Hoe kan dit artikel nu doelen op de vaststelling der kiezerslijst?

Het is, dunkt mij, duidelijk, dat de in dat artikel bedoelde beslissingen geen betrekking hebben op administratieve besluiten, maar alleen op de publiekrechtelijke beslissingen

(van der Feltz e. a.)

over de rechtsvragen die zich kunnen voordoen bij de uitvoering van de artt. 3 en 4 van het ontwerp.

De vergelijking van den geachten afgevaardigde met de wet, die alleen door een nieuwe wet kan worden afgeschaft, gaat niet op. Inderdaad — volgens de wet houdende algemeene bepalingen van wetgeving — kan een bestaande wet alleen geheel en gedeeltelijk haar kracht verliezen door een latere wet die dan natuurlijk op de gewone wijze moet worden vastgesteld; maar voor zoover ik weet is er nergens bepaald, dat een kiezerslijst alleen kan worden veranderd door een nieuw vastgestelde kiezerslijst. De vergelijking van den geachten afgevaardigde snijdt dus geen hout.

De heer Bavinck: Mijnheer de Voorzitter! Ik heb met groote belangstelling geluisterd naar de discussie die over het aanhangige wetsontwerp in deze Kamer is gehouden. Ik zou niet het woord hebben gevraagd, indien ik niet, na overweging van deze belangrijke discussie, meende, geen vrijheid te kunnen vinden tegen het wetsontwerp mijn stem uit te brengen. Ik wensch daarom, nu ik in dit opzicht afwijk van velen mijner geestverwanten, mijn stem met een enkel woord te motiveeren.

Op mij heeft grooten indruk gemaakt wat door den geachten afgevaardigde den heer Drucker in dit namiddaguur is opgemerkt, dat men nl. met het opperen van grondwettelijke bezwaren zeer voorzichtig moet zijn. De verwijzing naar de geschiedenis bevestigt deze opmerking volkomen. Het levendigst staat mij zelf voor den geest, hoe zoowel van rechts, zij het ook niet in die mate, als bepaaldelijk van links, jaren, tientallen van jaren aanen, bezwaar werd gemaakt tegen de subsidieering van het bijzonder onderwijs, wyl dit in strijd geheeten werd met artikel zooveel van de Grondwet. Later zijn de opinies gewijzigd en heeft niemand op grond van de bepalingen der Grondwet tegen deze subsidieering verder bezwaren ingebracht. Daaruit blijkt, dat inderdaad de interpretatie van de Grondwet aan wijziging onderhevig is en dat in den loop der tijden een gansch andere kijk op een artikel van de Grondwet kan opkomen. Welnu, omdat dat het geval is, geloof ik inderdaad, dat wij met het opperen van grondwettelijke bezwaren zeer voorzichtig moeten zijn en dat wij dan alleen tegen een wetsontwerp op grond van zulk een bezwaar mogen stemmen, wanneer dienaangaande geen twijfel meer bij ons bestaat. Dit is echter bij mij niet het geval. Ik ben het eigenlijk eens met hetgeen door den Minister-president zooeven in het midden is gebracht aangaande de interpretatie van de Grondwet. Ik geloof, dat de uitdrukking: „breede opvatting” van de Grondwet minder juist is en misschien is ook zelfs de uitdrukking „ruime opvatting” niet die, welke met een goede interpretatie overeenstemt. Maar het komt mij voor, dat wij toch voorzichtig moeten zijn met ons aan de letter vast te houden, zonder te rekenen met de bedoeling. Naar mijn meening moet men bij de Grondwet, gelijk trouwens bij de interpretatie van elke wet, met beide, letter en geest, niet in tegenstelling maar in verband met elkaar rekening houden. Want letter en bedoeling staan niet tegenover elkaar, maar zij vullen elkaar aan; de eene corrigeert als het ware de andere. Deze methode van verklaring komt mij te juister voor, wyl ze ook bij de interpretatie der Heilige Schrift van kracht is.

Ik herinner bijv. aan de exegese van het in den laatsten tijd menigmaal aangehaalde woord van Christus in Mattheus V, dat men als men op de rechterwang geslagen wordt de linker moet toekeren. Zij die zich in dit opzicht op de letter beroepen staan schijnbaar zoo sterk mogelijk, maar zij houden toch geen rekening met den geest, met de bedoeling van Jezus, die dit woord gesproken heeft. Zoo geloof ik, dat wij niet alleen bij de interpretatie van de Schrift, maar ook bij de vertolking van de wet met beide en in verband met elkaar rekening hebben te houden. Wanneer ik nu in het onderhavige geval deze wijze van interpretatie toepas, dan kunnen verschillende argumenten tegen dit wetsontwerp, ontleend aan de Grondwet, bij mij geen steun vinden, omdat men zich te veel vastklemt aan de letter en daarentegen naar het mij

(Bavinck e. a.)

voorkomt de bedoeling en den geest van den wetgever min of meer verwaarloost.

Wat toch is het geval? Of wij in het wetsontwerp te doen hebben met een nieuwe kiezerslijst, die vastgesteld wordt, dan wel met een kiezerslijst, die eenigszins gewijzigd van kracht blijft voor twee jaar, is voor mij een formeele quaestie, die van ondergeschikten aard is. Misschien ligt het daaraan, dat ik geen jurist ben, maar in elk geval maakt het op mij geen sterken indruk. Maar wat wel van beteekenis is, is dit, dat de Grondwet onderscheid maakt tusschen twee dingen en wel tusschen de eischen waaraan iemand moet voldoen om kiezer te kunnen zijn, en de teekenen waaraan dit kenbaar is. De eischen zijn die van geschiktheid en maatschappelijken welstand. Maar om vast te stellen, of iemand die vereischten bezit, zijn kenteekenen noodig; vooral omdat geschiktheid een geestelijke qualiteit is, welke niet rechtstreeks waar te nemen valt. Als zoodanig worden nu genoemd, dat men niet bedeeeld wordt en belasting betaalt. Maar die kenteekenen zijn ondergeschikt aan den hoofdeisch: geschiktheid en maatschappelijke welstand.

Nu is niet goed in te zien, dat iemand deze vereischten verloren heeft, doordat hij in de tegenwoordige buitengewone omstandigheden, geheel buiten zijn schuld en zelfs ten deele doordat de Staat hem roept in zijn dienst, gelijk de Minister van Binnenlandsche Zaken zooeven aantoonde, tijdelijk de kenteekenen niet meer bezit, waaraan anders die vereischten kenbaar zijn. Wanneer ik dus de eerste en de derde alinea van art. 80 der Grondwet met elkander in verband breng, dan kan ik niet inzien, dat, al zijn er bezwaren tegen het ontwerp, die ik gevoel en deel, die bezwaren van dien aard zijn, dat zij aan de Grondwet zijn ontleend en ons zouden moeten noodzaken, om tegen dit ontwerp te stemmen. En het is dan ook om die reden, dat ik geen vrijmoedigheid kan vinden om aan dit wetsontwerp mijn stem te onthouden.

De beraadslaging wordt gesloten.

Het wetsontwerp wordt in hoofdelijke stemming gebracht en aangenomen met 25 tegen 16 stemmen.

Vóór hebben gestemd de heeren van Waterschoot van der Gracht, van Swaay, van Nierop, Bergsma, Polak, Staal, Cremer, Drucker, Gilissen, Laan, Dojes, Zijlma, van der Feltz, van der Maesen de Sombreff, van der Does de Willebois, Kraus, Fokker, van Kol, de Boer, van Houten, Bavinck, Woltjer, Ferf, van Holthe tot Echten en de Voorzitter.

Tegen hebben gestemd de heeren 't Hooft, de Vos van Steenwijk, van Lamsweerde, d'Aumale van Hardenbroek, van der Lande, Michiels van Kessenich, van der Hoeven, Verheijen, van Wassenaer van Catwijk, Colijn, Reekers, Franssen, Bosch van Oud-Amelisweerd, Haffmans, Regout, de Gijsselaar;

V. verhooging en wijziging van het VIIIste hoofdstuk der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1914 (138);

VI. bestendiging van den staat van beleg (258);

VII. langer in dienst houden van dienstplichtigen bij de landweer (284);

VIII. langer in dienst houden van ingelijfdeden bij de militie (283).

Deze wetsontwerpen worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen;

IX. voorziening in het kas-tekort van den Indischen dienst 1915 (277).

De beraadslaging wordt geopend.

De heer Pleyte, Minister van Koloniën: Mijnheer de Voorzitter! Het Eindverslag over dit wetsontwerp luidt aldus:

„Bij het afdeelingsonderzoek van dit wetsontwerp werd de vraag gesteld of het niet wenschelijk was, dat de

(Minister Pleyte e. a.)

Minister van Koloniën, in plaats van een voorschot te vragen aan den Minister van Financiën voor de Indische kas, ten gevolge waarvan deze bewindsman zal moeten overgaan tot een nieuwe uitgifte van bewijzen van vlottende schuld, zich zelf behielp door uitgifte van Indische schatkistbiljetten."

Naar aanleiding van die vraag zou het mij aangenaam zijn aan de Kamer in herinnering te mogen brengen, dat bij de wijziging die de Indische Comptabiliteitswet in 1912 heeft ondergaan, aan den Gouverneur-Generaal de bevoegdheid is gegeven om Indische schatkistbiljetten uit te geven, maar er zou vooraf een algemeene maatregel van bestuur moeten gemaakt worden, die de regelen stelde, waaraan de Gouverneur-Generaal bij de uitgifte gebonden zou zijn.

Die algemeene maatregel van bestuur was nog niet genomen, toen de oorlog ons verraste. De Gouverneur-Generaal heeft toen van zijn bevoegdheid gebruik gemaakt en een voorloopigen maatregel genomen, zoodat thans schatkistbiljetten uitgegeven worden in Nederlandsch-Indië, waardoor de Gouverneur-Generaal aan het noodige kasgeld geholpen wordt. De algemeene maatregel is op het oogenblik nog in voorbereiding. Nu zal het gevolg zijn van den tegenwoordigen toestand, dat de Gouverneur-Generaal zich kan behelpen, maar niet, dat de Minister in Nederland schatkistbiljetten zal kunnen uitgeven om in kastekorten te voorzien. Het geld dat in Nederland noodig is ten behoeve van den Indischen dienst, moet dus vooralsnog gevraagd worden aan den Minister van Financiën.

De heer van Nierop: Mijnheer de Voorzitter! Ik kan zeer goed begrijpen, dat op het oogenblik de Minister van Financiën den Minister van Koloniën of den Gouverneur-Generaal te hulp komt. Ik vind dit ook rationeel, waar de Nederlandsche schatkist binnen eenige dagen zeer ruim voorzien zal zijn, maar nu een paar jaar geleden aan Nederlandsch-Indië rechtspersoonlijkheid is verleend, ten einde de financiën van Nederland en de koloniën geheel en al te scheiden en op naam van de koloniën te kunnen leenen en de Minister van Koloniën in die richting ook stappen heeft gedaan, acht ik het wenschelijk om de maatregelen, die, naar de Minister zegt, genomen moeten worden, zoo spoedig mogelijk te nemen, ten einde vlottende schuld door de kolonie te kunnen doen uitgeven. Ik acht het in het belang van den Minister van Koloniën, dat men hier te lande eenigszins vertrouwd raakt met Indische leeningen en Indische vlottende schuld en als de Minister dit toegeeft, dan ligt het toch op zijn weg om te trachten zoodanige vlottende schuld hier te plaatsen. De tijd zal komen, en tot mijn leedwezen vrees ik dat dit zeer spoedig zal gebeuren, dat de Nederlandsche schatkist weer vrij lens zal zijn en dan zal het ook in het belang van den Minister van Financiën zijn, dat de Minister van Koloniën zich zelf zal kunnen helpen. Als er dus maatregelen moeten worden genomen, dan zou ik den Minister van Koloniën wel op het hart willen drukken dit zoo spoedig mogelijk te doen, opdat hij zal kunnen beginnen pogingen in het werk te stellen om de vlottende schuld der koloniën ook bij anderen dan de Nederlandsche schatkist te plaatsen.

De heer Pleyte, Minister van Koloniën: Mijnheer de Voorzitter! Ik wil den geachten afgevaardigde uit Noordholland te gemoet voeren, dat ik het eigenlijk volmaakt met hem eens ben, maar dat de omstandigheden er nog niet toe geleid heb-

ben datgene te doen wat wij beiden willen. Ik ben echter werkzaam de zaak te regelen, zooals zij behoort geregeld te worden.

De beraadslaging wordt gesloten en het wetsontwerp zonder hoofdelijke stemming aangenomen;

X. wijziging van de regeling van de Ontvangsten en Uitgaven van het Pensioenfonds voor de gemeente-ambtenaren voor het jaar 1914 (265);

XI. naturalisatie van:

Maria Helena Hendrikx, weduwe van Leonard Josef Nellissen;

Johann Andreas Ludolph Haars;

Arend Friedrich Wilhelm Luitink;

Gerhard Friedrich Goossen;

Gerard Nicolas Eugène Wissing;

Karl August Scharpff;

Anton Mols;

Johann Joseph Scheeren;

Peter Mathias Winkens;

Wilhelmine Anna Dell, weduwe van Hendrikus Antonius ter Steege;

Carl Straub;

Johann Andreas Winkens;

Adèle Octavie Chaillet;

Bernhard Friedrich Eckardt;

Paul Christian Ludwig Schönan, en

Anna Maria den Ouden, weduwe van Heinrich Theodor Pekel (221);

XII. verklaring van het algemeen nut der ontelgening ten behoeve van uitbreiding van het stationsemplacement Neede (237);

XIII. overdracht in beheer en onderhoud aan den polder „Helder en Huisduinen” van een gedeelte van den Rijksweg, genaamd „Strooweg” (210);

XIV. overdracht in beheer en onderhoud aan den polder „het Koegras” van een gedeelte van den Rijksweg, genaamd „Strooweg” en een gedeelte van den Rijksweg langs den Koegraszanddijk (210);

XV. bekrachtiging van een krediet door den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië geopend boven de begrooting van Nederlandsch-Indië voor het dienstjaar 1914 (254).

Deze wetsontwerpen worden achtereenvolgens zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De Voorzitter: Ik deel aan de Vergadering mede, dat het mijn voornemen is de Kamer weder bijeen te roepen tegen Dinsdag 9 Februari a. s., des avonds te 8.30 uur.

De vergadering wordt tot nadere bijeenroeping gesloten.